

[0880] Jonge kearels komme sjongende de himmen út wei.

Rjuchting as ferhâldingswurdobjekt en komplekse ferhâldingswurdkloften yn it Frysk

Jarich Hoekstra

Summary

The West Frisian adposition út ‘out (of)’ does not only denote a source, it can also be used to denote a goal (e.g. it lân út ‘(out) into the field’). Goal expressions with út can be turned into source expressions by adding a postposition wei (e.g. it lân út wei ‘out of the field’). In this article a detailed description of such adpositional phrases with út (wei) is offered. It is shown that goal-denoting út selects a direction as its adpositional object: the general direction term kant, cardinal direction terms, prepositional phrases with efter ‘beyond’ or nouns denoting fields and roads (used as directions). The status of directions as adpositional objects is discussed and it is argued that directions are basically locations, i.e. unbounded regions that are definitionally dependent on a point of view. Adpositional phrases with út wei involve embedding of a goal expression in a source expression. On the basis of a comprehensive description of complex adpositional phrases in West Frisian it is shown that adpositional phrases having a direction as their adpositional object provide evidence for the following hierarchical ordering of the basic space structuring concepts: PLACE < GOAL < SOURCE < ROUTE.

1. Yn 't foar

Obe Postma syn fers ‘Peaskemoandei’ út ‘e bondel ‘De ljochte ierde’ (1929, 31) begjint mei de feestlike rigel:¹

(1) Jonge kearels komme sjongende **de himmen út wei**.

Wat de sin yn (1) om taalkundige reden nijsgjirrich makket is de opfallende boarneoantsjutting *de himmen út wei*. Yn it earste oankommen liket dy ferhâldingswurdkloft faaks in fariant fan ‘e gebrûklikere boarneoantsjuttingen

---

1. Foar kommintaar op in kladder fan dit artikel betankje ik Siebren Dyk, Eric Hoekstra en Willem Visser. Joost Swarts sis ik tank foar de diskusje nei oanlieding fan in tige bekoarte, Ingelsktalige ferzje fan dit stik (Hoekstra 2011).

de himmen út (dêr't *wei* dan faaks tautologysk of fersterkjend oan taheakke wêze soe) of *út 'e himmen wei* (men soe dan moolk ferlykje kinne mei *by de doarren lâns / de doarren bylâns*). Dat soks lykwols net botte wierskynlik is, lit in oare bekende sin út 'e Fryske literatuer sjen, nammentlik de begjinsin fan 'Peke Donia, de koloniael' fan Nyckle Haisma (1952², 7):

- (2) Dinderjend jaget de middeistrein **de Swolster kant út wei** op Fryslân oan.

De ferhâldingswurdkloft *de Swolster kant út wei* kin dêr net in fariant fan 'e (ûngrammatikale) boarneoantsjuttingen **de Swolster kant út* of **út 'e Swolster kant wei* wêze, mar is foar 't neist basearre op 'e doeloantsjutting *de Swolster kant út*, dêr't dan mei it ferhâldingswurd *wei* in boarneoantsjutting fan makke is. At it by de ferbiningen yn (1) en (2) om 'e selde konstruksje giet - en dat liket oannimlik -, dan soe men *de himmen út wei* ek analysearje kinne as in kombinaasje fan 'e doeloantsjutting *de himmen út* 'de kant fan 'e himmen út, dat út nei de himmen' en it boarneoantsjuttende ferhâldingswurd *wei*.² Dat ropt lykwols in stikmannich fragen op: Giet it hjir om in algemienere konstruksje? Wat binne de eigenskippen dêrfan? Hoe is de konstruksje ûntstien? En hoe is de bûtenwenstige ynbêding fan in doeloantsjutting yn in boarneoantsjutting te ferklearjen?

De iennichste dy't oant no ta op dizze konstruksje wiisd hat, is Eric Hoekstra (2003). Yn in kolumn yn it *Friesch Dagblad* makket er in stikmannich obstrewaasjes oangeande de sin yn (2), dêr't ik yn 'e rin fan dit stik noch op weromkom. Hy wiist ûnder oaren op it feit dat men yn it Frysk komselden twa ferhâldingswurden nei in haadwurd hat en konkludearret dan: "Wêrom as it dan wol goed klinkt en sis "de Swolster kant út wei" bliuwt in mystearje en in bewiis dat taalwittenskippers de mystearjes fan de taal yn it algemien en dy fan it Frysk yn it bysûnder noch lang net bedjippe ha." Sa't bliken dwaan sil, giet it by dizze konstruksje lykwols earder om in (oplosber) taalkundich probleem as om in (net te bedjipjen) taalmystearje.

---

2. Ferlykje, om it ferskil tusken *de himmen út* as doeloantsjutting en as boarneoantsjutting noch efkes te ferdûtsen, de neikommende (frijwat optochte) sin:

- (i) De boeren rieden mei lege weinen **de himmen út** (= de kant fan 'e himmen út, dat út nei de himmen), om it hea op te heljen, en in oere letter rieden se mei folle weinen **de himmen út** (= út 'e himmen wei), werom nei de pleats.

Ynpleats fan de boarneoantsjutting *de himmen út* soe men dus ek de boarneoantsjutting *de himmen út wei* (de doeloantsjutting *de himmen út* + *wei*) brûke kinne. Foar it ferskil tusken dy twa boarneoantsjuttingen sjuch paragraaf 3.2.

Yn ‘e neikommende paragraaf sil ik earst sjen litte dat ferhâldingswurdkloften lykas deselden yn (1) en (2) yn it Frysk húsriem binne en de wichtichste strukturele en semantyske eigenskippen fan sokke ferbiningen op it aljemint bringe. Yn paragraaf 3 sil ik besykje dy eigenskippen te ferklearjen en de fraach te beânderjen hoe’t de konstruksje ûntstien is. Dêrby is it benammen te rêden om ‘e rifferinsjele eigenskippen fan ‘e typysk Fryske doel-oantsjuttingen op *út* dy’t sa’t it liket de basis fan ‘e konstruksje foarmje. Yn paragraaf 4 besprek ik de konstruksje yn it ramt fan in algemiene analyze fan komplekse romtlike ferhâldingswurdkloften, d.w.s. romtlike ferhâldingswurdkloften mei mear as ien ferhâldingswurd, yn it Frysk. Yn ‘e konstruksje fynt men it yn Germaanske talen frijwat útsûnderlike gefal dat in doeloantsjutting ynbêde is yn in boarneoantsjutting. Ik sil dat yn ferbân bringe mei de hypoteze dat de primêre kategoryen dy’t in rol spylje by it strukturearjen fan romte hiërgarysk oardere binne (PLAK < DOEL < BOARNE < RÛTE). Paragraaf 5 fettet it artikel gear en slút it ôf.

2. De út wei-konstruksje

Ut in ûndersyk yn ‘e skriftlike boarnen docht bliken dat de konstruksje dy’t wy yn (1) en (2) fûn hawwe - en dy’t ik tenei foar it gemak as de “*út wei-konstruksje*” oantsjutte sil - muoi algemien is. Foarbylden lykas itselde yn (2) mei it haadwurd fan rjuchting *kant* (of de meartalsform *kanten*) komme by ‘t soad foar. Wol gauris wurdt *kant* dêrby neier spesifisearre troch in geografysk eigenskipswurd (ferl. (3)) of in ferhâldingswurdkloft mei *fan* (ferl. (4)).^{3,4}

- (3) a. Antsje bakte koekjes, want moarn soenen de earme bern fan ‘e Kompenije, **de Liphúster kant út wei**, by har oan komme. [Y. Poortinga, *De foet fan de reinbôge* 62 (1979)]
 b. Jetske hie forhalen fan in man, ik leau hast **de Wolvegeaster kanten út wei**, dy moast remeedzje ha foar alle sykten en kwalen. [P. Akerman, *L.C.* 25 (14-06-1975)]
 c. It gefaer komt mear **de Amerikaenske kant út wei**. [S.E. Wendelaar Bonga, *Y.ú.e.t.* 125 (1939)]

3. De tekstboarnen wurde yn prinsipe opjûn neffens de boarnelist fan it WFT. Boarnen dy’t dêr net foarkomme, wurde folút jûn.

4. Op it aparte en sa’t it liket typysk Fryske gebrûk fan geografyske eigenskipswurden by *kant* wiist Eric Hoekstra (2003) ek yn syn kolom. Behalven troch eigenskipswurden en ferhâldingswurdkloften mei *fan* kin *kant* inkeld ek modifisearre wurde troch it earste lid fan in gearsetting, ferl. *de wâldkant út*, *de klaaikant út*, *de seekant út*, *de súdkant út*.

- (4) a. Yn ‘e fierte, **de kant fan Den Haach út wei**, komme fleanmasines opsetten. [U. van Houten, *ein* 65 (1945)]
 b. Der (komt) in moaije grize auto **de kant fan ‘e buorren út wei**. [N.J. Haisma, *simmer* 5 (1948)]
 c. Jiks (sjocht) yn ‘e fierte, **de kant fan ‘e see út wei**, in hiele ploech manlju oankommen. [J. Spoelstra, *Hjir* 19 (2005)]

Men fynt de konstruksje lykwols ek mei it oanwizend foarnamwurd *dy* foar *kant(en)*, dat dan ferwiist nei in lokaasje yn ‘e omtekst:⁵

- (5) a. Ut de Peel moatte se kommen wêze, of alteast **dy kant út wei**. [U. van Houten, *ein* 48-49 (1945)]
 b. Hjir sil se dan lâns komme moatte út ‘e buorren wei. Wêrom ferwachtet er har **dy kant út wei**? [N.J. Haisma, *donia* 41 (1952²)]
 c. **Dy kanten út wei** (ntl. út Koatstertille) ha ik op ‘t heden gjin bern dy’t skriuwe. [(Muoike Jant) *L.C.* 19 (23-12-1964)]

It haadwurd *kant* kin fierders mei it telwurd *iene*, it ûnbeskaat foarnamwurd *alle* of mei eigenskipswurden lykas *oare* of *ferkearde* yn ‘e *út wei*-konstruksje foarkomme:

- (6) a. De iene, dy’t **de iene kant út wei** kôm wie, dat wie Ot. Dat wie de slimste, in greate tsjoenster. [Kolleksje Jaarsma, ferslach 268, ferhaal 14 (Elisabeth de Haan-Mozes, De Harkema, 07-09-1967)]
 b. **Alle kanten** wiene se **út wei** kommen [H. de Jong, *trude* 89 (1994⁴)]
 c. Nee, **de oare kanten út wei** moast ek gâns wat opsetten kommen wêze. [H. de Jong, *trude* 17 (1994⁴)]
 d. Dus dêr wiene se dochs! Op ‘e lêste oere en **de ferkearde kant út wei**. Hoe krigen se it yn ‘e plasse en kom oer Boksum, hast in heal-oere om. [U. van Houten, *sûnde* 27 (1943⁴)]

De *út wei*-konstruksje yn (3)-(6) is dúdlikernôch basearre op ‘e wenstige doeloantsjuttingen mei *kant*:⁶

---

5. Yn It Frysk kin it oanwizend foarnamwurd *dat* rein deiktysk (mei in wiisgebeart) brûkt wurde yn in doeloantsjutting mei *út* (*dat út* ‘dy kant út’). Yn doeloantsjuttingen lykas *dat út nei Dokkum (ta)* (ek: *dat nei Dokkum út*) is *dat* net deiktysk, mar wurdt it katafoarysk brûkt. De ferhâldingwurdkloft *nei Dokkum (ta)* beskaat dêr de rifferinsje fan *dat*; *dat út nei Dokkum (ta)* betsjut safolle as ‘de kant fan Dokkum út’. Boarneoantsjuttingen op basis fan sokke doeloantsjuttingen (*dat út wei*, *dat út nei Dokkum wei* of *dat nei Dokkum út wei*) binne faaks yn prinsipe mooglik, mar ik haw der oant no ta yn ‘e literatuer gjin foarbylden fan fine kinnen.

- (7) a. de X-(st/m)er kant(en) út
 b. de kant(en) fan X út
 c. dy kant(en) út
 d. de iene/oare/ferkearde... kant út
 e. alle kanten út

Eric Hoekstra wiist der yn syn kolumn mei rjucht op dat troch it taheakjen fan *wei* de rjuchting fan 'e doeloantsjutting omkeard wurdt. Op dy omkearfunksje fan boarneoantsjuttende ferhâldingswurden kom ik aansten (par. 4.1.) noch werom.

It efteropsette ferhâldingswurd *út* kin yn it Frysk twa funksjes ha, in boarneoantsjuttende (*de keamer út, de bosk út* ensfh.) en in doeloantsjuttende.⁷ Dy lêste funksje hat it yn 'e idiomatyske ferbiningen mei *kant*.⁸ Dy ferbiningen ha sûnder mis it útgongspunt west foar it wreidzjen fan doeloantsjuttend *út* nei oare konteksten yn it Frysk (sj. par. 3.1.). Sa kin it yn it Frysk, oars as yn it Hollânsk, ek brûkt wurde nei haadwurden dy't wynrjuchtingen, lannen en wegen oantsjutte (ferl. WFT 24, s.v. *út*, 16).⁹ Ferlykje:

- (8) a. Tsjibbe woe ha, hja soenen **it noarden út**. Tsjabbe miende dat se '**t suden út** moesten en Tsjebbe woe **it westen út**.
 [Kolleksje Jaarsma, ferslach 175, ferhaal 5 (Johan Wybenga, Kollum, 04-04-1967)]

-
6. De *út wei*-konstruksje oppenearret him ek mei it meartallige haadwurd *kusten*, dat lykas *kant(en)* brûkt wurde kin foar rûge romtlike rifferinsje (*yn/út dy kust* (*fan Dokkum*)):
- (i) a. Hy kôm fan Eastemar of sa, **dy kust** **út wei**. [Kolleksje Jaarsma, ferslach 343, ferhaal 23 (Sijke Roorda-Weening, De Harkema, 20-03-1968)]
 b. Hja komme **dy kust** **fan Birgum út wei**. [P. de Jong, *jelmer* 73 (1942)]
 Ferlykje ek sûnder *wei*:
- (ii) Sterke Hearke wenne **dy kust** **fan Twizel, Droegeham út**. [Kolleksje Jaarsma, ferslach 457, ferhaal 5 (Cornelis van der Wal, Moarrewâld, 18-08-1968)]
7. As foaropset ferhâldingswurd is *út* altyd boarneoantsjuttend (ferl. *út 'e stêd (wei)*). De termen *foaropset ferhâldingswurd* en *efteropset ferhâldingswurd* brûk ik yn dit stik foar *preposysje* en *postposysje*.
8. Doeloantsjuttend is *út* sa't it liket ek yn 'e gearstalde bywurden *foarút* en *efterút*.
9. Doeloantsjuttend *út* oppenearret him ek by haadwurden dy't wetterwegen oantsjutte. Ferlykje de neikommende foarbylden mei *feart(en)*:
- (i) a. It is krekt as op redens **de fearten út**, men sjocht de wrâld fan in heel oare kant. [Tr. Riemersma, *L.C.* 7 (18-11-2009)]
 b. Dan it fjild yn om in hazze as in ein foar de panne. En **de feart út** foar wat fisk en iel. [J. Beetsma, *L.C.* 25 (07-08-1992)]

- b. Sa barde it op in kear, wylst Mient **it lân út** wie nei syn wurk, dat hja oan 't itensieden wie. [Y. Poortinga, *De foet fan de reinbôge* 317 (1979)]
- c. Se hie in soarte fan kiste fêstmakke op in ûnderstel fan in bernewein en dêrmei sette se **de wei út**. [www.oosternijkerk.com/doarpskille/archief/Skille 118.pdf]

De fraach wat *kant*, wynrjuchtingen en haadwurden foar lannen en wegen ferbynt, dat se troch it doeloantsjuttende *út* selektearre wurde kinne, komt yn par. 3.1. noch wiidweidich op it aljemint.

It binne no sokke doeloantsjuttingen mei *út* dy't sa't it liket de basis foarmje foar de *út wei*-konstruksje. Yn (9) jou ik in pear foarbylden mei wynrjuchtingen:

- (9) a. O kening, de skyldwacht op 'e toer sjocht in binde kommen, **it Easten út wei**. [U. v. Houten, *histoarje I* 363 (1949)]
- b. Bonifacius is **it suden út wei** komd mei syn gefolch. [Kolleksje Jaarsma, ferslach 437, ferhaal 18 (Jan Broersma, Ikkerwâld, 18-07-1968)]
- c. In hiele kloft Wâldsers kaam **it west út weiklossen**. [S. Kloosterman, *jubeljier* 234 (1994⁴)]

Dat de basis fan 'e *út wei*-konstruksje yn (9) in doeloantsjutting wêze moat, docht klare bliken oan it feit dat boarneoantsjuttingen lykas **it easten út* (**De karavaan kaam it easten út*) ûngrammatikaal binne.

Mei haadwurden foar lannen komt de *út wei*-konstruksje bygelyks foar yn 'e foarbylden yn (10):

- (10) a. De feint en de faem komme **it lân út wei** mei 't jok en amers op 'e skouders. [S. Kloosterman, *hoara's* 46 (1940²)]
- b. Yn 'e berm rinne in pear lette skoalbern. Fan 'e oare kant it Djip faeks of fier **de lannen út wei**. [N.J. Haisma, *donia* 333 (1952²)]
- c. Dêr komt de boer oan, **de boppelannen út wei**. [S. Kloosterman, *gielgoerde I* 80 (1936)]
- d. Jouns, as de grouwe weiden hea wer **de Mieden útwei** komme, ... den knipe se (= de makadestienstjes) wer in bytsje fêst yn de moude fen de roune púndyk [W. Cuperus, *tried II* 126 (1942)]
- e. Tsjin 'e joun ... hearre hja hoe't it leger fan loopeinen **de greiden út wei** komt en op hûs ta stekt, lûd galmjend. [N.J. Haisma, *simmer* 59 (1948)]

- f. En sjuch, Saul kaem efter de kij **it fjild út wei**. [*Bibel*, Samuel I, 11:5]¹⁰

Yn dat skift heart neffens my *de himmen út wei* út it fers fan Obe Postma ek thús. By haadwurden dy't lannen oantsjutte soe men der oan twifelje kinne, oft de basis fan 'e *út wei*-konstruksje in doeloantsjutting of in boarneoantsjutting is, mar ik sil yn par. 3.1. sjen litte dat der alle reden is om oan te nimmen dat wy dêr ek mei in doeloantsjutting te krijen ha.

Dat de *út wei*-konstruksje Postma hiem wie, docht ek bliken oan in oare rigel út syn wurk:

- (11) Wer komme de feinten **de dyk út wei** mei fleurich sjeazegeriid.
[O. Postma, *ierde* 35 (1929)]

Yn dy sin ha wy in foarbyld mei in haadwurd dat in wei oantsjut. Oare sokke foarbylden binne te finen yn (12):¹¹

- (12) a. Der komt in auto **de dyk út wei**. [U. van Houten, *ein* 78 (1945)]
b. Biteweinen komme **de blabzige reden út wei** [N.J. Haisma, *donia* 331 (1952²)]
c. In wite gestalte (kaem) **de tsjerkhôfsleane út wei** en wandere it sté op en del. [S.K. Feitsma, *F.m.n.* 129 (1893)]

By haadwurden dy't wegen oantsjutte is it wer dúdlik dat de basis fan 'e *út wei*-konstruksje in doeloantsjutting op *út wêze* moat; as boarneoantsjutting is **de dyk út* (**de auto kaam de dyk út*) ûngrammatikaal.

Noch in oar gefal fan in *út wei*-konstruksje is (13), dat ik by Nyckle Haisma fûn ha:

- (13) Donia? **Efter Dokkum út wei**? Jo binne dochs dy man dy't nei Ynje ta west hat? [N.J. Haisma, *donia* 81 (1952²)]

Dat de doeloantsjutting *efter X út*, dy't dêryn stiket, muoi algemien is, docht bliken oan 'e fynplakken yn (14):¹²

---

10. Dit foarbyld is opfallend om't it efteropsette *wei* sa't it liket sawol by *efter de kij* as by *it fjild út* heart.

11. Foarbylden mei it haadwurd *wei* sels haw ik net fine kinnen. It dûbelde *wei* yn *de wei út wei* sil gewoanwei wol mijd wurde.

12. De statske tiidwurden *wenje* (yn (14a)) en *ferkeare* (yn (14c)) soene suggerearje kinne dat de ferhâldingswurdkloften *efter Dokkum út* en *efter Snits út* plakoantsjuttingen ynpleats fan doeloantsjuttingen binne; men wennet of ferkeart ommers yn/op in plak. Men kin lykwols ek sizze *Hy wennet de Dokkumer kant út* of *Hy wennet dat út nei Snits*. Sokke sinnen moatte likernôch ynterprearre wurde as 'Hy wennet yn in

- (14) a. Doeke is troud en wennet **efter Dokkum út** as fêst arbeider.
[N.J. Haisma, *donia* 62 (1952²)]
- b. As it frommiske der oanrinnen komt, leit er har út, hy sil **efter Ljouwert út** om wurk. [N.J. Haisma, *donia* 135 (1952²)]
- c. Hwet femylje ... dy't nou in foech ûre **efter Snits út** forkearde.
[R.P. Sybesma, *Fris.* 78 (1918)].

De ferbining komt oars net allinnich mei plaknammen foar, mar ek mei haadwurden dy't oare objekten yn it lânskip (diken, huzen ensfh.) oantsjutte:¹³

- (15) a. Wy moatte it suden yn en dan rjocht **efter de polderdyk út**. [P. Akkerman, *Johannes en syn maten* 5 (1957)]
- b. Ik hie al in pear kear yn 'e fierte dy mânske grize arke lizzen sjoen, **efter de pleats út**, op 'e krusing fan 'e Simensleat en it Nije Kanaal. [A. Wadman, *smearlappen* 53 (1965⁶)]
- c. En mei dy need op it herte eaget er it wide fjild oer **efter de keet út**. [W. Cuperus, *tried II* 241 (1942)]
- d. Seis kij lizze fredich to wearkôgjen yn it stik greide, det **efterhûs út** leit. [W. Cuperus, *tried II* 269 (1942)]
- e. Fierders waerden se fan it hiem ôf, **efterdyk út**jage [W. Cuperus, *erfskip* 30 (1943)]¹⁴

It nijsgjirrige oan (13) is dat wy dêr te krijen hawwe mei in plakoantsjutting (*efter Dokkum*), dy't ynbêde is yn in doeloantsjutting (*efter Dokkum út*), dy't sels wer ynbêde is yn in boarneoantsjutting (*efter Dokkum út wei*). Ik kom dêr yn paragraaf 4.3. wiidweidich op werom.

Hoewol't de *út wei*-konstruksje benammen foarme is op grûn fan útdrukkingen mei doeloantsjuttend *út*, hat de konstruksje sa't it liket bytiden ek wreide nei gefallen mei in boarneoantsjuttend *út*. Ferlykje:

---

plak dêr't men komt, at men de Dokkumer/Snitser kant út giet'. Ferlykje ek de tiidbepaling *in foech ûre* yn (14c) dy't dúdlik in paad ûnderstelt. Sjuch foar it brûken fan paadoantsjuttingen as plakoantsjuttingen fierders paragraaf 4.1.

13. Ferlykje fierders it gearstalde bywurd *efterút*, dat yn it Frysk behalven 'nei efteren' ek 'efterhûs út' betsjutte kin:
- (i) Doe wienen se ris oan 't bouwen mei in hûske sa skean **efterút** by harres wei.
[Y. Poortinga, *De foet fan 'e reinbôge* 396 (1979)]
14. Ferlykje ek noch:
- (i) As er de oare moarns yntiids **bûtendyk út**stekt is alle wetter wer fordwoun.
[W. Cuperus, *erfskip* 67 (1943)]

- (16) a. Twa froulju kamen **de stêd út wei** fytsen en namen de wei troch ‘t Kanterlân. [Kolleksje Jaarsma, ferslach 1137, ferhaal 10 (Bonne Dykstra, Mûnein, 02-09-1974)]
- b. Lytse Marten komt **de bûren útwei** mei de boadskipkoer yn ‘e earm. [W. Cuperus, *tried II*, 43 (1942)]
- c. Fan fierren komt it spoar oan, **Ferwert út wei**. [W. Cuperus, *erfskip* 157 (1943)]

De basis fan ‘e útdrukkingen yn (16) kin allinnich mar in boarneoantsjutting wêze. It efteropsette ferhâldingswurd *wei* liket dan yn it earste oankommen tautologysk of inkeld fersterkjend, om’t *út* sels al boarneoantsjuttend is, mar ik sil aansten (par. 3.2.) sjen litte dat dat net sa is; *de stêd út* en *de stêd út wei* betsjutte net earlik itselde.

Yn (17) binne boarneoantsjuttingen mei *fan ... (út)* of *ta ... út* fermjukse mei de *út wei*-konstruksje:

- (17) a. Doe kôm der in skoft letter **fan ‘e oare kant út wei** in snoffolle. [Kolleksje Jaarsma, ferslach 422, ferhaal 15 (Jille Pultrum, Houtigehage, 14-06-1968)]
- b. **Fan it easten út wei** twong de nea forsleine Rus de ienkear ûnwjersteanbre legers fan Hitler mei swiere ferliezen yn ‘e rjochting fan Berlyn. [H. de Jong, *trude* 156 (1994⁴)]
- c. Doe't der sa in ûrke forroun wie kaem it minske hiel stil **ta de fêstâl út wei** en roun nei de hynstestâl ta. [Kolleksje Jaarsma, ferslach 1239, ferhaal 6 (Hâns H. Hooijenga, Sumar, 08-02-1980)]
- d. Doorné kaam **ta in slingerpaadsje út wei**. [S. Kloosterman, *hoara's* 126 (1940²)]

Oant safier it oersjuch fan ‘e data.

3. Besprek

Yn dizze paragraaf sil ik in stikmannich aspekten fan ‘e *út wei*-konstruksje sa’t dy yn paragraaf 2 op it aljemint brocht is, wat yngeander besprekke. Mei’t de basis fan ‘e *út wei*-konstruksje yn it normale gefal in doeloantsjutting mei in efteropset doeloantsjuttend ferhâldingswurd *út* is, hat it eigenskip om jin ôf te freegjen wat it spesjale oan sokke doeloantsjuttingen is. Dat doch ik yn paragraaf 3.1. Yn paragraaf 3.2. besykje ik dan de fraach te beânderjen wêrom’t der feitliks ferlet wie fan in *út wei*-konstruksje: Wat is it ferskil tusken ‘e *út wei*-konstruksje en konkurrearjende boarneoantsjuttingen, bygelyks tusken *dy kant út wei* en *fan dy kant* of tusken *it lân út*

wei en *út it lân (wei)*? It is fierders opfallend dat yn ‘e measte foarbylden fan ‘e *út wei*-konstruksje dy’t wy oant no ta besjoen hawwe it tiidwurd *komme* foarkomt. Wêrom oft dat sa is, besykje ik yn paragraaf 3.3. te ferklearjen. Ta beslút wol ik yn paragraaf 3.4. koart yngean op ‘e mooglikheden om út ‘e *út wei*-konstruksje te ekstrahearjen.

3.1. Doeloantsjuttend *út*

Doeloantsjuttend *út* hat him histoarysk sûnder mis út boarneoantsjuttend *út ûntjûn*.¹⁵ Hoe’t soks krekt syn beslach krige hat, is net alhiel dúdlik. Moolk hiene útdrukkingen fan it slach *foarút/efterút* ynearsten in betsjutting ‘foare/efter derút’ en koe dy werynterpretearre wurde as ‘nei foaren/efteren’; *foar(e)/efter*, dat earst in bepaling wie by it yntransityf boarneoantsjuttend ferhâldingswurd, waard dêrby weranalysearre as it ferhâldingswurdoobjekt fan in doeloantsjuttend ferhâldingswurd.¹⁶ It WNT (s.v. *achteruit I*) wol yn ‘e beskriuwing fan it komôf fan Hollânsk *achteruit* sa’t it liket ek in einhinne dy kant út:

Uit de bijw. *Achter* en *Uit*, welk laatste hier niet, als gewoonlijk, eene beweging van binnen naar buiten, maar eene *richting* te kennen geeft, t.w. die van eene beweging, welke haren aanvang neemt *uit* het standpunt, waarop men zich bevindt; verg. *vooruit*, *rechtuit* (...). Door het verzwijgen der beheersching is het voorz. *uit* in een bijw. veranderd. *Achter* dient tot nadere bepaling, en geeft te kennen, dat de beweging, *uit* het gegeven standpunt uitgaande, in de richting *naar achteren* geschiedt, in tegenstelling van *Vooruit*, waarbij zij zich *naar voren* richt.

Dêrnei kin it algemiene wurd foar rjuchting *kant* yn ‘e konstruksje bedarre wêze en útdrukkingen lykas *dy kant út* kinne dan yn it Frysk it útgongspunt west ha foar in útwreiding fan doeloantsjuttend *út* nei oare konteksten.

In bewyske fan ‘e oarspronklike boarneoantsjuttende funksje is noch yn doeloantsjuttend *út* bewarre bleaun. Doeloantsjuttingen op *út* binne ôfhinklik fan in ymplisyt *point of view* (it WNT wiist dêr ek op). Wat yn *de oare kant út* de oare kant is of wat yn *it easten út* it easten is hinget nammentlik fan jins stânpunt ôf. Doeloantsjuttingen op *út* mei haadwurden foar lannen of wegen suggerearje boppedat dat men in mear besletten romte (buorren,

15. Sjuch foar de semantyk fan *uit* yn it Hollânsk Helmantel (2002) en Beliën (2006).

16. Siebren Dyk (pers. meid.) wiisde my op in ferlykbere ferskowing fan boarne nei doel by it tiidwurd *útgean*, dat fan âlds grif sokssawat as ‘út ‘e hûs gean’ betsjut, mar dat hjoeddedei earder as ‘nei de bioskoop/it toniel/de kroech gean’ opfette wurdt.

pleats, hiem) ferlit om in iepen romte yn te gean. It ymplisite *point of view* tsjut it útgongspunt fan 'e beweging oan.

Doeloantsjuttingen op *út* binne ynsafier bûtenwenstich dat it doel net in ôffrede plak of krite is, mar in rjuchting, d.w.s. in net-ôffrede krite dy't foar syn definysje ôfhinklik is fan in *point of view*. Dat is dúdlik by it algemiene haadwurd fan rjuchting *kant* en by de wynrjuchtingen, mar ek by sokke plakoantsjuttingen lykas *efter Dokkum*. Wat efter Dokkum is hinget lykas by *kant* of de wynrjuchtingen yn prinsipe fan jins stânpunt ôf.¹⁷

Nijsgjirrich is no dat ek lannen en wegen, dy't men yn 'e earste opslach faaks as ôffrede plakken of kriteren beskôgje kinne soe, yn doeloantsjuttingen op *út* as rjuchting brûkt wurde. Dat docht yn it foarste plak bliken oan it feit dat yn doeloantsjuttingen op *út* allinnich lannen en wegen foarkomme dy't om sa mar te sizzen nei de kimen ta iepen lizze. Sa wurde yn 'e foarbylden yn (10) inkeld tige algemiene oantsjuttingen foar 'de lannen' of 'it iepen fjild' brûkt; boarneoantsjuttend *út* is net mooglik, at it om ôffrede stikken lân giet:

- (18) a. *De boer rûn **de kamp** / **de jister** / **de seize út**.
b. *De trener rûn **it (fuotbal)fjild út**.

Allyksa kin doeloantsjuttend *út* der allinnich op troch by wegen dy't op 'e romte útkomme. By in reed dy't fan in pleats nei de dyk ta fiert, rint men bygelyks 'de reed út', at men fan 'e pleats ôf rint, net at men nei de pleats ta rint. Stegen en gloppen binne te koart en te bekrompen om mei doeloantsjuttend *út* kombinearre wurde te kinnen.

It haadwurd foar de grutste iepen romte, de wrâld, kin ek mei doeloantsjuttend *út* brûkt wurde:¹⁸

- (19) a. Hy is net sa'n idioat as de brigadier en fljoch mei sa'n kjeld noch op redens **de wrâld út**. [J. v.d. Meulen, *ruter* 138 (1974)]
b. Foar tsien goune benzine rydst **de wrâld út**. [P. Akkerman, *lins* 51 (1968)]
c. Ik hie **de wrâld út** kinnen as trainer. Mar dat hie 'k dan tsien jier ferlyn dwaan moatten. [(Foppe de Haan) *L.C.* 5 (30-03-2009)]

17. Yn prinsipe, om't *efter Dokkum* leksikalisearre wêze kin en foar gâns sprekkers typysk de krite boppe Dokkum, d.w.s. noardlik fan Dokkum, oantsjut. By oare ferhâldingswurdkloften mei *efter*, bygelyks *efter Ljouwert*, is it stânpunt lykwols net sa fêstlein.

18. In boarneoantsjutting is *de wrâld út* fansels yn *Kiel is net de wrâld út* (d.w.s. net sa fier fuort). De doeloantsjutting *de wrâld út* kin sa't it liket net de basis foarmje fan in *wei*-konstruksje; ik ha gjin foarbylden fûn fan **de wrâld út wei* 'fan alle kanten, rûnom wei'.

It haadwurd *wrâld* fungearret yn dat gefal as in universele kwantor oer rjuchtingen; *de wrâld út* betsjut safolle as ‘alle kanten út, oeral hinne’. Lykas by oare doeloantsjuttingen op *út* mei lannen of wegen is it ymplisite útgongspunt wer in mear besletten romte: de eigen ‘lytse wrâld’, dat wat letterlik of justjes figuerliker binnen it eigen eachweid leit. Yn (19a,b) is dat it eigen doarp of it eigen gea, yn (19c) it eigen lân (Fryslân, Nederlân).

Hoewol’t ien dy’t ‘de lannen út’ of ‘de dyk út’ giet ek ‘de lannen yn’ en ‘de dyk op’ giet, is dat net de kearn fan ‘e betsjutting fan doeloantsjuttingen op *út*; ien dy’t ‘de lannen út’ of de ‘de dyk út’ giet, giet benammen yn ‘e rjuchting dy’t troch de lannen of de dyk beskaat wurdt. Men soe de lannen of de dyk yn sokke doeloantsjuttingen beskôgje kinne as modifisearders fan ‘e rjuchting. It binne net de lannen of de dyk sels, mar earder it paad troch de lannen of it paad by de dyk lâns dêr’t it om giet. It paad is dêr om sa mar te sizzen it doel wurden. Ik sil aansten noch besykje om neier te ferklearjen, wêrom’t dat by rjuchtingen it gefal is.

Dat lannen en wegen yn doeloantsjuttingen op *út* in spesjale funksje hawwe, docht ek bliken oan it feit dat se allinich mar mei it beskaat lidwurd foarkomme kinne (*in dyk út). It giet altiten om lannen en wegen dy’t yn ‘e kontekst unyk binne en yn sa’n kontekst as ûnfeilbere rjuchtingsoantsjuttingen tsjinje kinne.

It is attraktyf om it wreidzjen fan doeloantsjuttend *út* yn it Frysk gear te bringen mei de ynrjuchting fan it Fryske lânskip.¹⁹ Men moat jin in klassyk Frysk doarp (of in pleats) op ‘e klaai yntinke: midden op ‘e romte, in radiale ferkaveling, de dyk, de reed, de feart en de lannen binne de rjuchtingbeskiedende ileminten yn it gea (lykas de streken op in kompas). Wat leit mear yn ‘e reden as dat men sokke geografyske objekten tebaat nimt foar it oantsjuten fan rjuchting en dat men ynstee fan *dy kant út* of *it easten út* ek *de dyk út*, *de reed út*, *de feart út* of *de lannen út* gean kin? Wat bûten it direkte eachweid leit, is dan *efter Ljouwert út* of, algemiener, *de wrâld út*.²⁰

19. Der is fansels gjin direkt en needsaaklik ferbân tusken romtlike rifferinsje yn in taal en de pleatslike geografie, mar dat der ferbân wêze kin is út ‘e literatuer oer romtlike rifferinsje skoan bekend, ferl. bygelyks Eberts (1980) stúdzje oer romtlike rifferinsje yn it Fering-Öömrang (Noardfrysk).

20. Doeloantsjuttend *út* by lannen en wegen is net beheind ta it Frysk; it komt ek yn it Westfrysk en it Saansk foar. Pannekeet (1984, s.v. *uit*) jout: “*t Land, de bouw, de woid, de weg uit weze*, naar het bouw- of weiland zijn, de straat op zijn.” Boekenoogen (1897, s.v. *uit*) skriuwt: “*Het land uit*, in de Wormer gebruikelijk voor naar het land, in het veld. || “Is de baas thuis?” “Nee, hij is ‘et land uit” (eigenlijk: den kant van het land uit. Vgl.: Ik gaan Noord uit; dat stuk land ligt Oost uit ...).”

Dat men jin de ûntjouwing fan doeloantsjuttend *út* yn sa'n iepen lânskip foarstelle moat, docht faaks ek noch bliken oan 'e neikommende typearjende oanhaal fan Nyckle Haisma:

- (20) Rounom greiden. En oan 'e Wâldkant sitte se deun oan 't beamte. **De klaai út** hat men hjir fandinne noch frij útsjoch. Wiid is dêrre de wrâld. [N.J. Haisma, *donia* 259 (1952²)]

Wylst *de klaai út* (= de kant fan 'e klaai út) mooglik is, is **de Wâlden út* foar 't neist útsletten.

Joost Zwarts (2010a,b,c) hat der yn in rige fan ûnpublisearre stikken as earste op wiisd dat it objekt fan in ferhâldingswurd bytiden in rjuchting wêze kin. Hy besprekt dêrby benammen it gefal dat it objekt in wynrjuchting is (*in the east, to the west, from the south*). Yn it ramt fan Zwarts & Winter (2000) har fektorbearre model fan 'e semantyk fan ferhâldingswurden soene *it easten út* en *it easten út wei* de neikommende denotaasjes hawwe kinne (ferl. Zwarts 2010a):

- (21) a. *it easten út* $\lambda p.\text{ext}(p, \text{POV}) \wedge c(\text{EASTEN}, p(1)) > c(\text{EASTEN}, p(0))$
 b. *it easten út wie* $\lambda p.\text{ext}(p, \text{POV}) \wedge c(\text{EASTEN}, p(0)) > c(\text{EASTEN}, p(1))$

Dêrby wurdt de denotaasje fan *it easten út* definiearre as in samling fan paden (**p**), útgeande fan in ymplisyt *point of view* (POV), sa dat de einfektor **p**(1) in langere projektsje op 'e EASTEN-ienheidsfektor hat as de begjinfektor **p**(0) fan it paad (ferl. (21a)). De denotaasje fan *it easten út wei* is de omkearing dêrfan (ferl. (21b)).²¹

Doeloantsjuttend *út* lit net allinnich sjen dat it objekt fan in ferhâldingswurd in rjuchting wêze kin, mar ek dat der ferhâldingswurden besteane dy't spesifyk in rjuchting selektearje.²² It ferhâldingswurdoobjekt hoecht dêrby

21. Zwarts (2010b) lit sjen dat it objekt fan in ferhâldingswurd net allinnich yn it romtlike, mar ek yn it temporele domein in rjuchting wêze kin (*There will not be enough water in the future*). Nijsgjirrich is dat doeloantsjuttend *út* sa't it liket ek yn it temporele domein warber wêze kin; idiomatyske útdrukkingen lykas (*ta de (lette) jûn út* en (*ta de nacht út* betsjutte 'oant fier yn 'e jûn/nacht, de hiele jûn/nacht'. Nei alle gedachten stiket doeloantsjuttend *út* - yn it romtlike domein - ek yn idiomatyske útdrukkingen lykas *jin ta de teannen út fermeitsje/skamje* en *It giet jin ta de fingerseinen út* ('it is ôfgrysliek'), dêr't de ferhâldingswurdkloft safolle betsjut as 'oant yn 'e lichemsektremiteiten' en dêr't (*ta...*) *út* dus in doeloantsjuttende betsjutting hat en net in boarneoantsjuttenden ien lykas bygelyks yn *De flibe rûn him ta de mûle út*.

22. In oar foarbyld fan in ferhâldingswurd dat rjuchting selektearret, is faaks *om* yn 'e idiomatyske útdrukkingen yn (i):

(i) om 'e noard

net perfoarst in ynherinte rjuchtingsterm te wêzen (*kant*, wynrjuchtingen), plakoantsjuttingen fan it slach *efter Dokkum* en haadwurden foar lannen en wegen kinne ek as rjuchtingen fungearje.

Zwarts (2010a,c) wol der lykwols op út, dat ferhâldingswurdkloften lykas *to the east* gjin doeloantsjuttingen binne en dat it ferhâldingswurd *to dêr* in oare semantyk hat as bygelyks yn *to the park*. Yn *to the east* soe *the east* net de saneamde *ground* (it rifferinsjeobjekt)²³ fan it ferhâldingswurd wêze (sa't *the park* dat is yn *to the park*); it ferhâldingswurdoobjekt soe in abstrakte rjuchting wêze, wylst it ymplisite point of view de *ground* is. Hy beskôget dat as argumint tsjin 'e oannimming dat der in isomorfisme is tusken syntaksis en semantysk.

Yn 'e earste opslach liket it der faaks op as stipet Frysk *út* dy opfetting. Men soe úthâlde kinne dat *út* syn boarneoantsjuttende funksje bewarre hat en dat it it ymplisite *point of view* as syn semantysk argumint nimt. Yn dat gefal soe it lykwols frijwat apart wêze dat de oriïntaasje fan ferhâldingswurdkloften mei *út* omkeard wurde kin troch it boarneoantsjuttende ferhâldingswurd *wei*. Boppedat is it grif net tafallich dat yn 'e regel (at men it spesjale gefal fan Frysk *út* efkes gewurde lit) rjuchtingen kombinearre wurde mei deselde ferhâldingswurden dy't ek by ôffrede plakken/kriten brûkt wurde (*in, to, from the east / in, to, from the park*). Ik beskôgje *út* yn útdrukkingen lykas *it easten út* dêrom as in doeloantsjuttend ferhâldingswurd en it ferhâldingswurdoobjekt (de rjuchting) as de *ground*.

Mear konkreet gean ik derfan út dat rjuchtingen in spesjale soarte fan lokative útdrukkingen binne, d.w.s. útdrukkingen dy't in plak/krite (PLAK) oantsjutte (ferl. par. 4.1.). Rjuchtingen binne dy lokative útdrukkingen dy't foar har definysje ôfhinklik binne fan in *point of view*. Wat foar krite *it easten* yn *it easten út* is, wit men earst at men it stânpunt ken. Yn ferhâldingswurdkloften lykas *efter Ljouwert út* komt de rjuchting sels eksplisyt as in lokative útdrukking (*efter Ljouwert*) foar de hearen.

At men *it easten út* giet, giet men net allinnich yn in beskate rjuchting, mar men giet ek nei de krite ta dy't (al effens stânpunt) fan dy wynrjuchting definearre wurdt. Wat rjuchtingen as de *ground* fan in doelrelaasje wat tipelsinnich makket, is dat de krite dy't troch de rjuchting definearre wurdt

---

om utens
om fierrens
omheech, -hegen(s) / omleech, -legen(s)

23. Ferhâldingswurden drukke ornaris in relaasje út tusken in *figure* (thema) en in *ground* (rifferinsjeobjekt) (ferl. Talmy 1983). Yn *De kat sit op 'e matte* is der bygelyks in OP-relaasje tusken de kat (*figure*) en de matte (*ground*).

troch de beweging fan 'e *figure* oan ien wei werdefiniearre wurdt. At ien *it easten út* rint, dan berikt er/se it easten mei elke trêd, mar tagelyk wykt it easten mei elke trêd tebek nei de kimen. Men kin it doel inkeld berikke troch oan ien wei te rinnen: it paad is mei oare wurden it doel.

3.2. Offrede en net-ôffrede doelen en boarnen

Yn 'e foarige paragraaf haw ik sjen litten dat it doeloantsjuttende efteropsette ferhâldingswurd *út* spesifyk in rjuchting selektarret. Dy rjuchting wurdt yn 'e *út wei*-konstruksje mei help fan it boarneoantsjuttende efteropsette ferhâldingswurd *wei* omkeard: it doelpaad wurdt eksplisyt feroare yn in boarnepaad (ferl. par. 4.1.). No kinne de haadwurden dy't by *út (wei)* steane (*kant*, wynrjuchtingen, haadwurden foar lannen en wegen) ek mei oare doel- of boarneoantsjuttende ferhâldingswurden kombinearre wurde, dy't net spesifyk in rjuchting selektarje. Dat ropt de fraach op, wat bygelyks it ferskil is tusken de gefallen yn (22):

(22) a. dy kant út (wei)	-	nei dy kant / fan dy kant
b. it easten út (wei)	-	nei it easten / út it easten (wei)
c. it lân út (wei)	-	it lân yn / út
d. de dyk út (wei)	-	de dyk op / fan 'e dyk (ôf)

Yn it gefal fan haadwurden foar lannen en wegen (ferl. (22c, d)), dy't net ynherint in rjuchting oantsjutte, is it ferskil moai dúdlik. Yn *it lân út (wei)* en *de dyk út (wei)* binne it lân en de dyk net it eigentlike doel of de eigentlike boarne, mar earder de net-ôffrede krite dy't troch de lân- of de dyk-rjuchting definiearre wurdt (ferl. it besprek yn 'e foarige paragraaf). Dêrfoar binne it lân en de dyk yn *it lân yn /út* en *de dyk op / fan 'e dyk (ôf)* yn prinsipe in ôffrede doel of boarne. It ferskil komt goed út yn 'e sinnen yn (23):

(23) a. De boer kaam mei in linige sprong oer de sleat it lân út / *it lân út wei
b. De auto kriemde de dyk op / *de dyk út

Men kin út in beskate rjuchting komme, mar der net út springe; men kin ek yn in beskate rjuchting gean (rinne, ride ensfh.), mar der net yn krieme. In ôffrede boarne kin men lykwols skoan mei in sprong ferlitte en in ôffrede doel mei in kriem berikke.

Nijsgjirrich binne yn dat ferbân ek de gefallen yn (16) dêr't de *út wei*-konstruksje sekondêr wreide hat nei doeloantsjuttingen mei boarneoantsjut-

tend *út*. Yn it earste oankommen liket it derop as is *wei* dêr tautologysk of fersterkjend taheakke oan boarneoantsjuttingen lykas *de stêd út*. It is lykwols de fraach oft *de stêd út wei* wol itselde betsjut as *de stêd út*. De neikommende sin suggerearret fan net:

(24) Hy kaam by de Noarderpoarte **de stêd út** / ***de stêd út wei**

Wylst by *de stêd út* dúdlik praat is fan it ferlitten fan ‘e stêd drukt *de stêd út wei* earder in beweging út op in paad fan ‘e stêd ôf, d.w.s. út ‘e stêdrjuchting. *Wei* keart hjir de beweging net sa lyk om, mar beklammet it paad dat ôflein wurdt at men de stêd ferlitten hat. *De stêd út wei* betsjut sadwaande fierhinne itselde as *fan ‘e kant fan ‘e stêd* of *de kant fan ‘e stêd út wei*.

By haadwurden dy’t ynherint in rjuchting oantsjutte lykas *kant* en *easten* (ferl. (22a,b)), is it ferskil net fuortendaliks te sjen, mar it leit yn ‘e reden dat har dêr ferlykbere kontrasten oppenearje as by haadwurden foar lannen en wegen.

Nei it easten en *út it easten (wei)* kinne yndie wat oars betsjutte as *it easten út (wei)*. Wylst *it easten* yn *it easten út wei* inkeld op in net-ôffrede krite slaan kin dy’t definiearre wurdt troch de wynrjuchting, kin *it easten* yn *út it easten* ek in (min ofte mear) ôffrede gebiet yn it easten oantsjutte, bygelyks de easterske wrâld of it easten fan Nederlân (ferl. Zwarts 2010a). Yn sinnen dêr’t dy lêste betsjutting bedoeld is, kin de *út wei*-konstruksje net brûkt wurde:

(25) a. Us buorlju binne **nei it easten** / ***it easten út** ferfearn.

b. It skaakspul komt **út it easten (wei)** / ***it easten út wei**.

It ferskil tusken bygelyks *fan dy kant* en *dy kant út wei* is ornaris minimaal, mar faaks lit it foarbyld yn (26) dêr in skym fan sjen:

(26) **Fan Jouke syn kant** / ***Jouke syn kant út wei** kaam oars neat as gelekskoai.

Yn (26) is *Jouke syn kant* einliks itselde as *Jouke*; it ferhâldingswurdobjekt is m.o.w. earder in ôffrede boarne as in rjuchting. Dêrfandinne is in *út wei*-konstruksje dêr útsletten.²⁴

---

24. Doeloantsjuttend *út* is lykwols wol mooglik yn (i):

(i) Hja seagen allegearre **Jouke syn kant út**

Dêr is *Jouke syn kant* sa’t it liket al in rjuchting en net itselde as *Jouke*. Tusken sin (i) en *Hja seagen allegearre nei Jouke* is yndie in moai dúdlik betsjuttingsferskil; yn it earste gefal is it doel fan ‘e eachopslach diffús, wylst it yn it lêste krektomskreaun is.

De *út wei*-konstruksje sil ûntstien wêze om by (navenant jonge) doeloantsjuttingen op *út* in korrespondearjende boarneoantsjutting te foarmjen. Dat *wei* net oan oare doeloantsjuttingen taheakke waard, komt om't dy al in ienfâldigere korrespondearjende boarneoantsjutting hiene:²⁵

(27) *nei de stêd (ta) wei	(út 'e stêd (wei))
*it fjild yn wie	(it fjild út)
*de trep op wei	(de trep del)

Dat soe men sjen kinne as in gefolch fan it *Elsewhere Principle* (Kiparsky 1973): It spesifike komt foar it algemiene. Hoewol't men mei *wei* yn prinsipe alle doeloantsjuttingen yn boarneoantsjuttingen feroarje koe, bart dat yn fierwei de measte gefallen net, om't der al spesifike ferhâldingswurden binne dy't dêr mei rêde.

3.3. Defektive paden

At men de foarbyldsinnen yn paragraaf 1 en 2 nochris bylâns giet, falt jin op dat de *út wei*-konstruksje yn hast allegearre as komplemint fan it tiidwurd *komme* foarkomt en at der gjin foarm fan *komme* yn 'e sin sels stiet, lykas yn (5b,c), (6d), (10b) en (13), stiet it tiidwurd earne yn 'e syntaktyske kontekst of kin men it derby tinke. De iennichste wiere útsûndering is sa't it liket de sin fan Nyckle Haisma yn (2) mei it tiidwurd *jeie*. Wat dêrefter stiket, wurdt dúdlik at men oare boarneoantsjuttingen yn it besprek behellet.

De boarneoantsjuttingen yn (28) kinne ek allinnich mar mei *komme* foarkomme en net mei oare tiidwurden fan beweging:

- (28) a. Hja komme (*geane, *rinne, *fytse...) **fan dy kant**.
 b. De trije keningen kamen (*giene, *reizgen, *rieden...) **út it easten wei**.²⁶
 c. It skip komt (*giet, *fart, *sylt...) **fan Ljouwert**.

Dy beheining ta *komme* fynt men lykwols net by alle boarneoantsjuttingen; deselden yn (29) kinne skoan mei oare tiidwurden fan beweging kombinearre wurde:

- (29) a. Hja komme (geane, rinne, fytse...) **de buorren út**.
 b. De trije keningen kamen (giene, stoepen, knoffelen...) **ta de stâl út**.
 c. It skip komt (giet, fart, sylt...) **út Ljouwert wei**.

25. De doeloantsjuttingen mei *om* yn fuotnoat 22 hawwe ek in korrespondearjende boarneoantsjutting mei *wei*, ferl. *om utens wei*.

26. Mei *it easten* as wynrjuchting.

Wat is it ferskil tusken boarneoantsjuttingen lykas yn (28) en sokken as yn (29)? Ik soe der op út wolle dat allinnich boarneoantsjuttingen dy't dúdlik it ferlitten fan 'e boarne útdrukke, lykas deselden yn (29), frij foarkomme kinne; boarneoantsjuttingen dy't in beweging út in net-ôffrede boarne wei of in beweging fan in boarne ôf útdrukke, lykas deselden yn (28), binne dêrfoar oer defektyf (net ynformativernôch) en moatte altyd ek noch in doeloantsjutting by har hawwe. At men oan 'e sinnen yn (28) in eksplisite doeloantsjutting taheakket, wurde se ek mei oare tiidwurden fan beweging as *komme* grammatikaal:

- (30) a. Hja komme (geane, rinne, fytse...) fan dy kant **op ús ta**.
 b. De trije keningen kamen (giene, reizgen, rieden...) út it easten wei **nei Jeruzalim**.
 c. It skip komt (giet, fart, sylt...) fan Ljouwert **dat út nei Dokkum**.

Dat *komme* yn (28) it iennichste tiidwurd is dat mooglik is, hinget gear mei it deiktyske karakter fan dat tiidwurd (ferl. Fillmore 1966, 1997). It tiidwurd *komme* drukt altyd in beweging út nei de sprekker ta.²⁷ It befettet mei oare wurden in ynherinte doeloantsjutting. It is dy abstrakte doeloantsjutting yn *komme* dy't de boarneoantsjuttingen yn (28) rêdt.

It wurdt no dúdlik wêrom't de *út wei*-konstruksje him inkeld yn sinnen mei *komme* oppenearret; de *út wei*-konstruksje tsjut in net-ôffrede boarne oan. Boppedat wurdt dúdlik wêrom't de begjinsin fan 'Peke Donia' der mei it tiidwurd *jeie* lykwols op troch kin. Yn dy sin stiet njonken de boarneoantsjuttende *út wei*-konstruksje (*de Swolster kant út wei*) ek noch in doeloantsjutting (*op Fryslân ta*). Sinnen dy't sawol in *út wei*-konstruksje as in doeloantsjutting befetsje, komme net sa folle foar. In oar foarbyld, mei it tiidwurd *gean* yn 'e omtrekst, is noch (30):

- (31) Juster haw ik him gean sjoen, **de seedykster kant út wei nei de buorren**. [*N.D.C.* 6 (02-11-2009)]

Sa't it liket binne allinnich (guon) boarnepaden defektyf, doelpaden binne dat nea, sels net at se approximatyf binne, d.w.s. inkeld beweging op in doel ta útdrukke (*Jitske fytste op Dokkum ta*). Dat hinget sûnder mis gear mei de algemiene kognitive foarkar foar DOEL boppe BOARNE, dy't yn taalwinningsûndersyk en yn psychologyske eksperiminten fêststeld is (ferl. ûnder oaren Lakusta & Landau 2005, Regier & Zheng 2007) en dy't him ek yn ûnderskate foarmen yn 'e grammatika fan talen uteret (ferl. bygelyks

27. Dêrom is bygelyks in fraach lykas **Wêr komst hinne?* nuver, om't er nei de kundige wei freget.

Kutscher 2010). Wylst doeloantsjuttingen sûnder beheining foarkomme kinne, moatte boarneoantsjuttingen oan strangere easken foldwaan.

3.4. Ekstraksje út komplekse ferhâldingswurdkloften

In lêste probleem dat hjir besprutsen wurde moat, is de mooglikheid ta ekstraksje út ‘e *út wei*-konstruksje. Eric Hoekstra beprakkesearret yn syn krantestik ek oft en hoe’t men sin (2) befreegje kin. Him tinkt dat *Hokker kant jaget de trein út wei op Fryslân oan?* der min ofte mear op troch kin. Dat men de *út wei*-konstruksje befreegje kin, lit it foarbyld yn (32a) sjen en dat dêrby de haadwurdkloft fan ‘e ferhâldingswurden skaat wurde kinne, wize (32b) en (32c) út:

- (32) a. Wer in krúspunt. “Binne wy hjir fannemoarn ek net lânskaem?” - “Ja, dat koe wol.” - “**Hokker kant út wei?**” - “Ik tochte fan dy.” [Fr. Annema-Noordenbos, *L.C.* 35 (20-10-1974)]
 b. De fytser wist fensels noch wol, det er fen Ljouwert kaem, en ek noch wol, **hokfoar kant er út wei** kommen wier. [(Omke Jan) *L.C.* 28 (14-05-1927)]
 c. Hy hoegde der nea om to tinken **hokker kant** de snippen **út wei** komme soene, hwant dy fleagen altiten op ‘e dage oan, sa’t de snipfangers dat neamden. [H. Twerda, *gaesterlân* 34 (1948)]

Itselde kin men obstrewearje yn it gefal fan topikalisasje (ferl. (33a) = (6b)) en scrambling (ferl. (33b)). Ferlykje:

- (33) a. **Alle kanten** wiene se **út wei** kommen. [H. de Jong, *trude* 89 (1994⁴)]
 b. De melkerskarren komme **de mieden** wer **út wei**. [W. Cuperus, *tried II* 216 (1942)]

De fraach is oft de ferhâldingswurdkloft op *út* ek net út ‘e *út wei*-konstruksje ekstrahearre wurde kin:

- (34) ??**Hokker kant út** dinderet de trein **wei** op Fryslân oan.

Sin (34) komt my raar oan en ik haw der yn ‘e literatuer ek gjin foarbylden fan fûn. Dat soe wolris net tafallich wêze kinne, want ekstraksje fan in ferhâldingswurdkloft út in oare ferhâldingswurdkloft is yn ‘t ginneraal behyplik yn it Frysk. Ferlykje:

- (35) a. Der is in skip **ûnder ‘e brêge troch** fearn.
 b. ??**Under hokker brêge/Wêrûnder** is it skip **troch** fearn?
 c. **Hokker brêge/Wêr** is it skip **ûndertroch** fearn?

Ik haw gjin dúdlike ferklearring foar it feit dat (35b) net (alhiel) grammatikaal is, mar likefolle wêrom oft dat sa is, it net foarkommen fan sinnen lykas (34) hinget dêr sûnder mis mei gear.²⁸

4. Komplekse romtlike ferhâldingswurdkloften

Troch it taheakjen fan *wei* oan doeloantsjuttingen op *út* ûntstie in type ferhâldingswurdkloft dat yn it Frysk frijwat útsûnderlik is: Der binne yn it Frysk gjin oare ferhâldingswurdkloften mei twa efteropsette ferhâldingswurden²⁹ en it Frysk hat oars gjin boarneoantsjuttingen mei in ynbêde doeloantsjutting. Dy twa eigenskippen fan ‘e *út wei*-konstruksje wol ik yn dizze paragraaf noch wat wiidweidiger te praat bringe yn it ramt fan in algemien besprek fan ‘e struktuer fan ‘e komplekse romtlike ferhâldingswurdkloft yn it Frysk.

Yn paragraaf 4.1. jou ik earst in oersjuch fan ‘e (inkelde) romtlike ferhâldingswurden yn It Frysk. Yn paragraaf 4.2. besprek ik de omslutende ferhâldingswurdkloften, dat trochstrings paadoantsjuttingen mei in ynbêde plak-oantsjutting binne. Yn paragraaf 4.3. bring ik komplekse ferhâldingswurdkloften mei in ynbêde doel- of boarneoantsjutting op it aljemint en yntrodusearje de hiërargy $PLAK < DOEL < BOARNE < RÛTE$. Yn paragraaf 4.4. besprek ik in stikmannich omslutende ferhâldingswurdkloften dêr’t foaropset en efteropset ferhâldingswurd in gelikens hiërargysk nivo ha. Yn paragraaf 4.5. gean ik koart yn op ‘e strukturele status fan ‘e hiërargy.

4.1. Romtlike ferhâldingswurden yn it Frysk

Lit ús earst ris neigean hokker romtlike ferhâldingswurden oft it Frysk ta syn foldwaan hat. De romtlike ferhâldingswurden wurde ornaris ferdield yn sokken dy’t in plak oantsjutte (lokative of plakoantsjuttende ferhâldingswurden) en sokken dy’t in paad oantsjutte (direksjonele of paadoantsjuttende ferhâldingswurden). By de lêsten kin ûnderskaat wurde tusken doel-, boarne- en rûteoantsjuttende ferhâldingswurden.

Semantysk besjoen kin men de ûnderskate ferhâldingswurden sa definearje (ferl. Zwarts 2005, Pantcheva 2010a,b): Plakoantsjuttende ferhâl-

28. Sjuch ek de diskusje by Koster (1987, 177-179), Broekhuis (2002, 40-56), Den Dikken (2010) oer ekstraksje fan in ferhâldingswurdkloft út in omslutende ferhâldingswurdkloft yn it Hollânsk.

29. It iennichste oare foarbyld (út it temporele domein) dat ik betinke kin, is *fan it begjin ôf oan*.

dingswurden yntrodusearje in romtlik domein. Doeloantsjuttende ferhâldingswurden drukke in oergong nei dat romtlike domein út. Boarneoantsjuttende ferhâldingswurden keare de oriïntaasje fan it paad nei in doel om yn in paad út in boarne wei. Rûteoantsjuttende ferhâldingswurden drukke in oergong út nei in romtlik domein en der wer wei. De paden dy't troch de paadoantsjuttende ferhâldingswurden definearre wurde, kin men grafysk lykas yn (36) werjaan (ferl. Zwarts 2005):

(36) a. doelpaad:	-----+++++	
	0	1
b. boarnepaad:	+++++-----	
	0	1
c. rûtepaad:	-----+++++-----	
	0	1

De 0 tsjut it begjin, de 1 de ein fan it paad oan. By in doelpaad hat men in oergong fan in negative faze (de mintsjes), d.w.s. at men der (noch) net is, nei in positiven ein (de pluskes), d.w.s. at men der is. By in boarnepaad is dat krektoarsom. In rûtepaad kombinearret om sa mar te sizzen in doelpaad en in boarnepaad: Der is earst in oergong fan in negative nei in positive faze en dan fan 'e positive wer nei in negativen ien.

Foar it Frysk kin men de neikommende ynvintaris fan inkelde foaropsette romtlike ferhâldingswurden opmeitsje (ferl. Tiersma 1999², 85-87; Popkema 2006, 195-198):³⁰

(37) *lokative foaropsette ferhâldingswurden:*

plak: by, binnen, boppe, bûten, efter, foar, yn, (midden)mank, njonken (neist, nêst), oan, op, te, ta,³¹ tsjin, tusken, ûnder

direksjonele foaropsette ferhâldingswurden:

doel: nei, oant

boarne: fan, út

rûte: oer, om, troch

30. Gearstalde ferhâldingswurden lykas *besiden* (*besiden de wei*), *benoarden* (*benoarden Dokkum*), (*oan*) *diskant/oarekant/wjerskanten* (*fan*) (*diskant it kanaal*), *east* (*fan*) (*east de stêd*), *healwei* (*healwei Ljouwert en Dokkum*), *efteryn* (*efteryn it laad*), *boppeop* (*boppeop 'e toer*) en *tichteby* (*tichteby de tsjerke*) haw ik hjir gewurde litten.

31. Ik nim oan dat *ta* plakoantsjuttend is yn *ta de doar yn* of *ta it finster út*. It is doeloantsjuttend yn *nei Ljouwert ta* en *op him ta*.

De measte plakoantsjuttende ferhâldingswurden kinne sa't it liket ek doeloantsjuttend wêze. Ferlykje:

- (38) a. De auto stiet **yn 'e garaazje**.
 b. Jeltsje ried de auto **yn 'e garaazje**.

Ik nim mei gâns oaren (bgl. Luif 2000, Gehrke 2007, Beliën 2008) oan dat it yn sokke gefallen net it ferhâldingswurd is dat doeloantsjuttend is, mar dat it doeloantsjuttende yn it tiidwurd fan beweging en de syntaktyske konfiguraasje stiket.

Paadoantsjuttingen kinne bytiden ek in plak, d.w.s. in punt of punten op in paad oantsjutte. Ferlykje:

- (39) a. De bal rôle nei de peal (ta). / De bal lei wat mear nei de peal (ta).
 b. De bus kaam fan Dokkum (ôf). / De bus wie trije kilometer fan Dokkum (ôf).
 c. De bern draafden/sieten om 'e tafel (hinne).
 d. De trein ried/is troch de tunnel (hinne)

Ik gean der lykwols fan út dat it gebrûk as plakoantsjutting ôflaat is fan it gebrûk fan dy ferhâldingswurdkloften as paadoantsjuttingen (ferl. Jackendoff 1983, 166-170).

Njonken foaropsette ferhâldingswurden hat it Frysk efteropsette ferhâldingswurden, dy't altyd direksjoneel binne (ferl. (40)). Guon dêrfan kinne har selsstannich as efteropset ferhâldingswurd oppenearje, oaren ferskine allinnich yn kombinaasje mei in foaropset ferhâldingswurd; dy lêsten haw ik ûnderstreke.

- (40) *efteropsette ferhâldingswurden (rjuchtingspartikels):*
 doel: yn, oan, ôf¹, op, ta, út¹
 boarne: del¹, ôf², út², wei (fandinne)
 rûte: del², foarby, hinne, lâns, oer, om, troch, wei

Guon efteropsette ferhâldingswurden kinne yn mear as ien skift foarkomme. Wy ha al sjoen dat *út* boarneoantsjuttend en doeloantsjuttend wêze kin. Al lyksa kin *ôf* doeloantsjuttend wêze yn *op 'e hazze ôf* en boarneoantsjuttend yn *fan it fjild ôf*. It efteropsette ferhâldingswurd *del* kin boarneoantsjuttend wêze yn *de trep del* en *by de tafel del* en rûteoantsjuttend yn *de dyk del* of *by de buorlju del* (ferl. Tamminga 1973).³² Ik gean der ynearsten fan út dat wy

32. Men soe moolk úthâlde kinne dat it iennichste ferskil tusken *by de tafel del* en *by de feart del* de oriëntaasje fan 'e beweging (fertikaal - horizontaal) is en dat beide rûte-

yn sokke gefallen syngroan te krijen ha mei twa ferskillende leksemen en ha dat oanjûn mei superskripten. Op *hinne*, dat allinne mei rûteoantsjuttende ferhâldingswurden kombinearre wurde kin, en op *wei*, dat tagelyk boarne- en rûteoantsjuttend is (en dus gjin superskripten kriget), kom ik yn paragraaf 4.4. werom.

4.2. Omslutende ferhâldingswurden

De measte foaropsette ferhâldingswurden kinne mei ien of mear efteropsette kombinearre wurde ta in sirkumposysje of omslutend ferhâldingswurd.³³ Yn (41) jou ik in muoi folslein oersjuch fan ‘e kombinaasjemooglikheden:

(41) *Omslutende ferhâldingswurden:*

by	by de tafel del , by de buorlju del , by it boek yn , by de muorre op , by de wei lâns , by domeny oan , by Ljouwert om , by de pot troch , by de man wei
binnen	binnen de poarte wei
boppe	boppe de finsters lâns , boppe de huzen út , boppe de see wei
bûten	bûten de direksje om , bûten de buorren wei
efter	efter de hage del , efter de hage lâns , efter de kiste oan , efter Dokkum oer , efter it hûs om , efter Dokkum út , efter de kast wei
foar	foar de hage del , foar de hage lâns , foar de skoalle oer , foar it muzyk út , foar de holle wei
yn	yn ‘e wyn op , yn ‘e berm lâns
njonken	njonken it hynder lâns , njonken de tsjerke oer
oan	oan ‘e ein ta
op	op hûs yn , op Ljouwert oan , op ‘e hazze ôf , op ‘e seedyk lâns , op ‘e pleats ta
ta	ta de keamer yn , ta de doar út
tsjin	tsjin ‘e muorre oan , tsjin ‘e skoalle oer
tusken	tusken syn susters yn , tusken ‘e beammen troch , tusken ‘e papierren út , tusken ‘e boeken wei

---

oantsjuttend binne, mar yn *by de tafel del* giet it oars as *by de feart del* net allinnich mar om in beweging parallel oan ‘e tafel, mar ek om ien fan ‘e tafel ôf.

33. Omslutende ferhâldingswurden wurde nammers yn it Frysk, en yn ‘t algemien yn it Noardeasten fan Nederlân, wat mear brûkt as yn it Hollânsk (ferl. Popkema 1987, 47; van Bree 2006). De ferhâldingswurden *mank*, *te* en *foarby* komme nea yn omslutende ferhâldingswurden foar.

ferhâldingswurden, mar ôfsjoen fan ‘e folchoarder ha wy dêr lykas yn (43a) in plakoantsjutting ynbêde yn in doeloantsjutting: [[PLAK] DOEL]. It ferhâldingswurd *oant* kin mei hast alle plakoantsjuttende ferhâldingswurden kombinearre wurde:³⁴

- (44) **oant boppe** de wolken, **oant foar** it alter, **oant yn** ‘e keamer, **oant op** ‘e bonken ensfh.

It ferhâldingswurd *nei* kin bygelyks mei *after* + plaknamme foarkomme:

- (45) a. Dat is mei de âlde lju ris in kear **nei efter Dokkum**, dêr’t in neef wennet en nei Eanjum, dêr’t noch in âlde muoike libbet. [N.J. Haisma, *simmer* 43 (1948)]
 b. As hy it begrepen hie, den giene hja **nei efter Ljouwert**. [W. Cupe-
 rus, *tried II* 110 (1942)]

Oant, *nei* en *fan*³⁵ binne de ferhâldingswurden dy’t Zwarts (1995) as in aparte klasse fan ‘funksjonele’ ferhâldingswurden beskôget op grûn fan ‘e neikommende skaaimerken: Hja kinne net yntransityf foarkomme, hja kinne net as tiidwurdpartikel fungearje, hja litte gjin R-pronomen ta en gjin ekstraksje (yn har romtlik gebrûk), hja komme allinnich as foaropsette ferhâldingswurden foar en kinne behalven in DP ek in PP selektearje.³⁶ Op ‘e besûndere eigenskippen fan dy ferhâldingswurden sil ik hjir lykwols net fierder yngean.

34. *Oant* kin nuverdernôch ek mei in doel-, boarne- of rûteoantsjuttende ferhâldingswurdkloften kombinearre wurde. Ik bin der net alhiel wis fan hoe geef Frysk oft sokke foarbylden binne; yn it Hollânsk binne se mei *tot* yn alle gefallen mooglik. Ferlykje:

- (i) De bus ried **oant nei it sintrum**.
 (ii) **Oant út Grinslân wei** kamen de lju by him.
 (iii) Hja is ferneamd **oant oer de provinsjegrinzen**.

De kombinaasje yn (i) soe in gefal wêze kinne fan twa ferhâldingswurden fan in gelikens hiërargysk nivo (ferl. par. 4.4.) De kombinaasjes yn (ii) en (iii) geane lykwols folslein yn tsjin ‘e hiërargy dy’t ik yn paragraaf 4.3. útstelle sil: boarne- en rûteoantsjuttingen kinne net ynbêde wêze yn in doeloantsjutting. Faaks hat *oant* yn (ii) en (iii) gjin romtlike rifferinsje en betsjut it dêr safolle as ‘sels’.

35. *Fan* kin yn it Frysk net mei ferhâldingswurdkloften kombinearre wurde; Hollânsk *van onder het bed* is yn it Frysk *ûnder it bêd wei*.
 36. De ferhâldingswurden *fan* en *nei* kinne ek de ferhâldingswurd(kloft)en (of bywurden) *boppe*, *after*, *foar* (*foare*) en *ûnder* selektearje, dy’t dan in útgong *-en* krije. Ferlykje: *fan boppen* (*ôf*), *nei ûnderen* (*ta*).

4.3. Ferhâldingswurdkloften mei ynbêde doel- of boarneoantsjuttingen

Yn resinte publikaasjes wol Pantcheva (2010a,b) der op út dat PAAD fierder differinsjearre wurde moat en dat boarneoantsjuttingen in ynbêde doeloantsjutting ynha. Hja lit dat ûnder oaren sjen oan talen dêr't foar romtlike rifferinsje gjin ferhâldingswurden, mar kasus brûkt wurdt. Der binne talen dêr't de ablatyfútgong (de boarneoantsjuttende kasusútgong) taheakke wurdt oan in foarm mei de allatyfútgong (de doeloantsjuttende kasusútgong). Ferlykje bygelyks de útgongen foar de allatyf en de ablatyf yn it Quechua (in taal of talefamylje yn it Andesgebiet fan Súd-Amearika):

- (46) ALLATYF -man 'nei'
 ABLATYF -man-ta 'fan, út'

Yn 'e Germaanske komplekse ferhâldingswurdkloften komt in kombinaasje fan doeloantsjuttend en boarneoantsjuttend ferhâldingswurd suver nea foar, dat Pantcheva's hypoteze kin dêr net sa bêst hifke wurde, mar yn 'e útsûnderlike Fryske *út wei*-konstruksje fynt men in boarneoantsjutting mei in ynbêde doeloantsjutting (soms sels noch mei in ynbêde plakoantsjutting):

- (47) a. it lân út wei [[DOEL] BOARNE]
 b. efter Dokkum út wei [[[PLAK] DOEL] BOARNE]

Men kin jin no ôffreegje hokker status oft rûteoantsjuttingen yn dat ferbân hawwe. It hat der in soad fan dat rûteoantsjuttingen in boarneoantsjutting ynha (Pantcheva 2010a,b). Yn in ekstreem agglutinearjende taal lykas it Avar, in Noardeastkaukasyse taal, wurdt de útgong fan 'e perlatyf (de rûteoantsjuttende kasus) taheakke oan 'e foarm fan 'e ablatyf en de ablatyfútgong (lykas de allatyfútgong) oan 'e foarm fan 'e lokatyf (ferl. Blake 2001²: 152):

(48)	LOKATYF	ALLATYF	ABLATYF	PERLATYF
op	-da	-d-e	-da-ssa	-da-ssa-n
by	-q	-q-e	-q-a	-q-a-n
ûnder	-λ'	-λ'-e	-λ'-a	-λ'-a-n
yn, mank	-λ	-λ-e	-λ-a	-λ-a-n
yn in hol ding	-ø	-ø-e	-ø-ssa	-ø-ssa-n

Binne der yn it Frysk ek oanwizingen dat rûteoantsjuttingen in boarneoantsjutting dominearje? Lit ús ris sjen nei it Fryske rûteoantsjuttende efteropsette ferhâldingswurd *oer*. Dat kin behalven ôffrede plakken of krite (de *brêge oer*) ek in rjuchting as ferhâldingswurdoobjekt ha. It komt, lykas doeloantsjuttend *út*, foar mei it wurd *kant* (49a,b), de wynrjuchtingen (49c) en plakoantsjuttingen fan it slach *efter Dokkum* (49d):

- (49) a. Wy matte goed de egen iepen ha en **de linkerkant oer** sjen. Hwant **dy kant oer** binne
 twa plysjes dy't ús attrapearje wolle. [Kolleksje Jaarsma, ferslach 644, ferhaal 14 (Jacob/Japik Slotegraaf, Boelensloane, 20-04-1969)]
- b. It lêste ljocht, **de Dokkumer kant oer**, fertart yn 'e kimen. [N.J. Haisma, *donia* 322 (1952²)]
- c. Mar it sette oan, langsum, oerlangsum, mar twingend en driigjend berûn de loft, **it hiele easten oer**. [P. Akkerman, *ypma* 120 (1993³)]
- d. Mei somtiden 100 bosk woartels op 'e transportfyts rieden de hannelders dan nei Dokkum en de klaai **efter Dokkum oer**. (www.dewouden.com/uploads/file/durk-bosgraaf-interview.pdf)

It ferhâldingswurd *oer* kin lykwols ek kombinearre wurde mei in doeloantsjutting mei *nei*:

- (50) a. Ien beam noch foars oerein, de mânske kroan / **Nei't easten oer**. [O. Postma, *dagen* 38 (1937)]
- b. Yn it westen siet noch wat reade strekeboel, mar **nei 't easten oer** kaam hjir en dêr al in stjer. [P. Akkerman, *ypma* 11 (1993³)]
- c. De wyn kaam heech, heech út it noarden, hast soe men sizze loek er **nei 't noardeasten oer**. [P. Akkerman, *ypma* 42 (1993³)]

Dat lit yn alle gefallen sjen dat rûteoantsjuttingen lykas boarneoantsjuttingen in ynbêde doeloantsjutting hawwe kinne ([[DOEL] RÛTE]). Is der no ek evidinsje dat rûteoantsjuttingen in ynbêde boarneoantsjutting hawwe kinne ([[BOARNE] RÛTE])? Sin (51a) is in foarbyld út 'e literatuer. Sels it ekstreme foarbyld yn (51b), mei trije efteropsette ferhâldingswurden, liket my yn prinsipe grammatikaal ta, al sil it net gau ien ta de mûle út komme.³⁷

- (51)a. De greate skiere wolken komme **fan de Snitser mar oer** oanskouwen [L. Brolsma, *De tocht fan de Sallemander* 35 (1948)]

---

37. Gjin foarbyld is *út Amearika oer* yn in sin lykas (i):

(i) Omke Wytse is **út Amearika** oerkommen.

Sa't sin (ii), mei PP-oer-V, sjen lit giet it dêr om in kombinaasje fan in ferhâldingswurdkloft (*út Amearika*) en in tiidwurdpartikel (*oer*):

(ii) Omke Wytse is **oerkommen út Amearika**.

PP-oer-V út omslutende ferhâldingswurdkloften is net mooglik. Ferlykje:

(iii) *Omke Wytse is **weikommen út Amearika**.

Foar dizze en oare tests om omslutende ferhâldingswurden te ûnderskieden fan ferhâldingswurd + tiidwurdpartikel-kombinaasjes, sjuch Broekhuis (2002, 43-56).

- b. ?**efter Dokkum út wei oer** kaam in bui opsetten [[[[PLAK] DOEL]
BOARNE] RÛTE]

Der binne sadwaande yn it Frysk by ferhâldingswurden dy't rjuchting selektarje oanwizingen foar de neikommende hiërgary:

- (52) PLAK < DOEL < BOARNE < RÛTE

Sa'n hiërgary skimeret ek al troch yn Hjelmslev (1935, 1937) syn ideeën oer markeardens binnen it (Grienlânske) kasussysteem. De fallen dy't mei romtlike rifferinsje rêde, krije by Hjelmslev de neikommende skaaimerkspezifikaasjes (neffens Blake 2001², 38):³⁸

(53)	LOKATYF	[-from, -to]
	ALLATYF	[-from, +to]
	ABLATYF	[+from, -to]
	PERLATYF	[+from, +to]

De lokatyf is dêrneffens de ûnmarkearre, de perlatyf de meast markearre kasus. De allatyf en de ablatyf sitte dêr tuskenyn en binne wat har skaaimerkspezifikaasje oanbelanget like markearre. Wy ha lykwols al sjoen dat der in kognitive foarkar foar DOEL boppe BOARNE is, dat de allatyf is dêrneffens nei alle gedachten minder markearre as de ablatyf.

4.4. Ferhâldingswurden fan in gelikens hiërgarysk nivo

Lit ús no noch in stikmannich omslutende ferhâldingswurdkloften besjen, dêr't sa't liket twa ferhâldingswurden fan in gelikens hiërgarysk nivo meiinoar kombinearre binne.³⁹

(54) a.	nei Ljouwert (ta)	[[DOEL] DOEL]
	b. út 'e stêd (wei)	[[BOARNE] BOARNE]
	fan it dak (ôf)	
	fan Ljouwert (út)	

38. In ferlykber systeem mei de (aspektuele) skaaimerken 'telysk' (ynstee fan 'to') en 'yngoatyf' (ynstee fan 'from') fynt men by Van Riemsdijk & Huijbregts (2001).

39. Foarbylden lykas *tusken syn susters yn* (*Hy siet tusken syn susters yn*) en *tsjin it rût oan* (*de kaugom siet tsjin it rût oan*) soe men yn it earste oankommen beskôgje kinne as plakoantsjuttingen ynbêde yn plakoantsjuttingen ([[plak] plak]). Efteropsette ferhâldingswurden binne lykwols yn 'e regel direksjoneel. Mei't beide omslutende ferhâldingswurden ek brûkt wurde kinne om in doel oan te tsjuten (*Hy gie tusken syn susters yn sitten, hy drukte de noas tsjin it rût oan*), soe men it gebrûk as plakoantsjuttingen ek as sekondêr opfetsje kinne, lykas by de gefallen yn (39).

- c. oer de mar (hinne)   [[RÛTE] RÛTE]
     om ‘e tafel (hinne)
     troch de tunnel (hinne)
     oer de mar (wei)⁴⁰

Yn (54) wurde twa paadoantsjuttende ferhâldingswurden meiinoar kombinearre, twa doeloantsjuttende yn (54a) en twa boarneoantsjuttende yn (54b). It liket der sadwaande op dat twa ferhâldingswurden fan in gelikens hiërar-gysk nivo ta in hichte meiinoar foarkomme kinne.

Nijsgjirrich is (54c), dêr’t de efteropsette ferhâldingswurden *hinne* en *wei* kombinearre wurde mei rûteoantsjuttende foaropsette ferhâldingswurden. Hoewol’t ik *hinne* en *wei* dêr ek as rûteoantsjuttende ferhâldingswurd oanmurken ha, leit dat faaks net fuortendaliks yn ‘e reden; *wei* is ornaris in boarneoantsjuttend ferhâldingswurd (*út ‘e stêd wei*) en *hinne* korrespondearret yn foarnamwurdlike bywurden mei it doeloantsjuttende *nei...ta*.⁴¹

(55) Beppe giet **nei de stêd ta** / ***derneita** / **derhinne**

Boppedat kin *hinne* yn oare Germaanske dialekten as doeloantsjuttend efteropset ferhâldingswurd yn omslutende ferhâldingswurden foarkomme (bgl. Twintsk *noa berre hen* ‘op bêd’, Dútsk *zum Bahnhof hin* ‘nei it stasjon’).

Men soe lykwols, at men fan ‘e Hjelmsleviaanske skaaimerkspezifikaasje foar romtlike fallen/ferhâldingswurden yn (53) útgiet, oannimme kinne dat de efteropsette ferhâldingswurden *wei* en *hinne* ûnderspesifisearre binne as respektyflik [+to, +from] en [+to, ufrom]. Yn *út ‘e stêd wei* kriget *wei* dan de defaultwearde [-to, +from] en *-hinne* kriget yn (55) de defaultwearde [+to, -from]. Yn (54c) moatte beide, om’t se in rûteoantsjutting dominearje, neffens de hiërary yn (52) sels ek rûteoantsjuttend wêze en kinne dêrfandinne inkeld de markearre wearde [+to, +from] krije.⁴² *Oer de mar*

40. Ferlykje:

- (i) a. En dêr ynienen—dêr klonk gelûd **oer de mar wei**. [Y. Poortinga, *De foet fan ‘e reinbôge* 139 (1979)]
     b. Hy boarnt se sêd mei ... goedkeap bier, dat er klandestyn **oer see wei** ynfiert. [L.C. 8 (16-05-1983)]

41. Popkema (2006, 198) jout in foarnamwurdlik bywurd *derneita*. Dat is lykwols min Frysk. Allyksa is it foarnamwurdlike bywurd dat korrespondearret mei *fan...ôf* yn it Frysk net *derfanôf, mar *derôf*.

42. In apart gefal hat men yn *om Ljouwert ta* (‘om Ljouwert hinne’). Dat soe der op wize kinne dat *ta* ek ûnderspesifisearre is as [+to, ufrom]. It omslutende ferhâldingswurd *om...ta*, dat allinnich mar yn plakoantsjuttingen brûkt wurde kin, is lykwols net botte gongber, dat ik lit it hjir fierders gewurde.

hinne en *oer de mar wei* tsjutte beide in rûtepaad oer de mar oan; de mar is net it doel of de boarne fan ‘e beweging. It ferskil tusken beide ferhâldingswurdkloften is dêr inkeld deiktysk; wylst *oer de mar wei* in beweging útdrukt nei it deiktysk sintrum (ornaris de sprekker) ta, is *oer de mar hinne* deiktysk neutraal. At ik oan ‘e marswâl stean, kin ik sizze *It skip fart oer de mar hinne* (by my wei) of *It skip komt oer de mar hinne* (op my ta); ik kin sizze *It skip komt oer de mar wei* (op my ta), mar net **It skip fart oer de mar wei* (by my wei). It is faaks net tafallich dat de ûnderspesifisearre ferhâldingswurden *hinne* en *wei* korrespondearje mei de Dútske deiktyske partikels *hin-* (*auf den Berg hinauf*) en *her-* (*vom Berg herunter*)

At in omslutend ferhâldingswurd bestiet út twa ferhâldingswurden fan in gelikens hiërgaryske nivo, is it twadde meast min ofte mear opsjoneel (al is der yn it Frysk in muoi sterke oanstriid om it te brûken). Der kinne lykwols subtile betsjuttingsferskillen wêze. Sa kin *hinne* faaks in rolle spylje foar it oantsjuten fan aspekt (ferl. Claessen & Zwarts 2010); yn in sin lykas (56a) mei telysk aspekt soe men *hinne* moolk justjes minder gau weilitte as yn (56b) mei atelysk aspekt, al is it ûnderskied yn it Frysk net sa dúdlik as yn it Hollânsk.⁴³

- (56) a. De fleanmasine is yn in oere **oer de mar (hinne)** flein.
 b. De fleanmasine hat in oere **oer de mar ?(hinne)** flein.

In oar foarbyld fynt men yn (57):

- (57) a. Jelle foel **fan it dak (ôf)** yn ‘e rodendrum.
 b. Jelle skeat **fan it dak ?(ôf)** op ‘e presidint.
 c. Jelle rôp **fan it dak ?(ôf)** oan Geartsje.

Wylst men yn (57a), dêr’t Jelle sels de boarne ferlit en *fan it dak (ôf)* it komplemint fan *falle* is, it efteropsette ferhâldingswurd *ôf* weilitte kin, is dat

---

43. Dat docht faaks ek bliken oan it feit dat sinnen lykas (i) en (ii) mei in net-stereotypyske (fertikale ynstee fan horizontale) beweging der yn it Frysk mei *hinne* skoan op troch kinne:

- (i) De reindrip glied **oer de muorre (hinne)**.
 (ii) It pakje foel **troch de skoarstien (hinne)**.

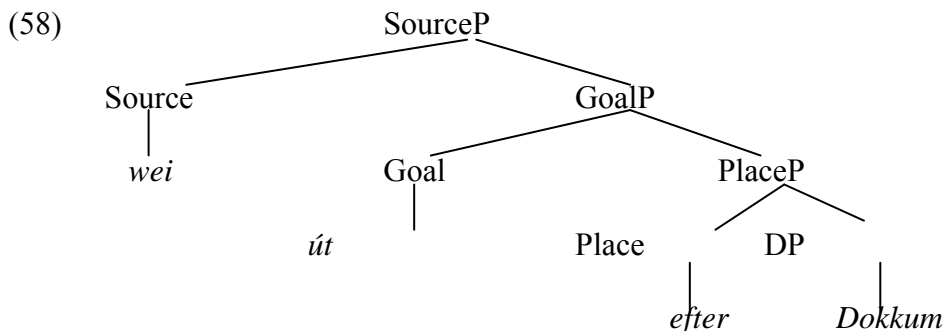
Claessen en Zwarts (2010, 36) karre yn it Hollânsk de fariant mei *heen* ôf.

sa't it liket yn (57b,c), dêr't inkeld Jelle syn kûgel of syn rop de boarne ferlit en dêr't *fan it dak (ôf)* in bywurdlike bepaling is, wat minder goed mooglik (ferl. Hoekstra 1986).

Gearfetsjend kin men sizze dat twa ferhâldingswurden fan in gelikens hiërgarysk nivo ta in hichte talitten wurde moatte yn omslutende ferhâldingswurden, mar it sil klearriichheid ha dat soks de hiërgary yn (52) net prinsipiël ûnderstek docht.

4.5. De struktuer fan 'e ferhâldingswurdkloft

Men kin de hiërgary yn (52) op twadderlei wize opfetsje. De hiërgary soe yn 'e syntaktyske struktuer bebakt sitte kinne, ynsafier dat rûte, boarne, doel en plak (al of net funksjonele) kategoryen binne dy't in fêst plak yn 'e syntaktyske struktuer fan 'e ferhâldingswurdkloft ynnimme. Pantcheva (2010a,b) nimt bygelyks oan dat in boarneoantsjutting (op syn minst) in Source Phrase, in Goal Phrase en in Place Phrase befettet. De konstruksje *after Dokkum út wei* soe dan, útgeande fan in universele rjuchtsútstrampeljende wurdkloftstruktuer, bygelyks de neikommende minimale struktuer ha kinne:

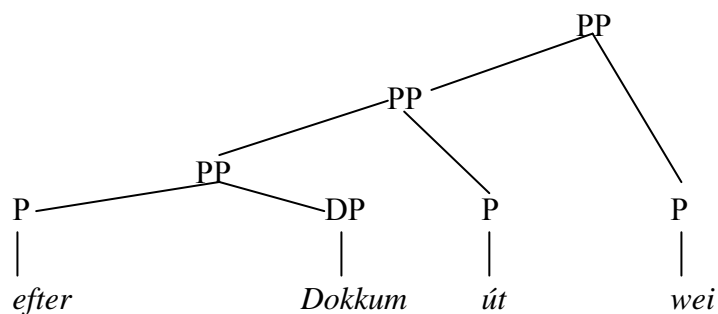

Om de goede oerflakfolchoarder te krijen moat men dan in 'roll up'- of sniebalferskowing oannimme. Dêrby wurdt de PlaceP yn 'e spesifiseardeposysje fan 'e GoalP ferskood en de GoalP yn 'e spesifiseardeposysje fan 'e SourceP (de spesifisearders binne yn (58) weilitten). In ienfâldige boarneoantsjutting lykas *út Dokkum* soe deselde struktuer ha as *after Dokkum út wei*. Allinnich bliuwe yn dat gefal it Goal- en Place-haad leech of men moat mei Pantcheva (2010a,b) in leksikalisearringsteory oannimme dy't it mooglik makket dat ien leksikaal item mear as ien einknoop leksikalisearret; *út* soe dan net allinnich Source, mar ek Goal en Place besette kinne. Foar rûteoantsjuttingen soe men dan noch in Route Phrase ynfierre moatte en om de

dûbelde ferhâldingswurden fan doel, boarne of rûte yn (54) ûnderbringe te kinnen soe men faaks noch fierdere projektsjes oannimme moatte.

De hiërargy yn (52) soe lykwols ek in suver konseptueel-semantyske hiërargy wêze kinne dy't yn 'e syntaktyske dominânsjeferhâldingen wj erspegele wurdt, mar net in ynherint part fan 'e syntaktyske struktuer is. De ferhâldingswurdkloft *after Dokkum út wei* soe dan, at men oannimt dat de oerflakkige folchoarder ek de ûnderlizzende is, de neikommende struktuer hawwe kinne:

(59)

Men hoecht yn dat gefal ek net mear PP-lagen oan te nimmen as oft der ferhâldingswurden binne; *út Dokkum* soe krekt as *after Dokkum* in inkelde ferhâldingswurdkloft wêze.

In argument foar de semantyske oanpak is faaks dat men de hiërargy yn (52) net allinnich binnen de ferhâldingswurdkloft fynt, mar ek tusken ferhâldingswurdkloften. In doel-, boarne- en rûteoantsjutting kinne tagelyk yn in sin foarkomme en dêrby is de ûnmarkearre folchoarder PLAK < DOEL < BOARNE < RÛTE:

(60) ... dat de bus [**oer de grutte dyk** [**út Ljouwert wei** [**nei Dokkum ta riidt**]]].

Men soe lykwols ek úthâlde kinne dat de syntaktyske hiërargy yn 'e ferhâldingswurdkloft wjerspegele wurdt troch in ferlykbere aspektuele hiërargy yn 'e sin en dat de paadoantsjuttende ferhâldingswurdkloften yn 'e spesifisearders fan 'e oanbelangjende aspektuele projektsjes steane (sj. foar de ferbining tusken ferhâldingswurden en aspekt Zwarts 2005).

Ik sil hjir lykwols net besykje te kiezen tusken de syntaktyske en de semantyske ynterpretaasje fan 'e hiërargy yn (52). Dat kin earst nei in yngeande ferlykjende analyse fan 'e ferhâldingswurdkloft yn it Frysk en oare talen en soks falt bûten it ramt fan dit stik.

5. Einbeslút

Yn dit stik haw ik in apart type fan ferhâldingswurdkloften yn it Frysk op it aljemint brocht: boarneoantsjuttingen fan it slach *dy kant út wei*, *it easten út wei*, *de lannen út wei* en *efter Dokkum út wei*. It útsûnderlike en dêrom nijs-gjirrige oan dy *út wei*-konstruksje, sa't ik him neamd ha, is dat er twa efteropsette ferhâldingswurden hat en dat yn 'e konstruksje in doeloantsjutting ynbêde is yn in boarneoantsjutting (en inkeld, yn *efter Dokkum út wei*, sels noch in plakoantsjutting yn 'e doeloantsjutting). Ik haw sjen litten dat de *út wei*-konstruksje te ferklearjen is út 'e spesjale eigenskippen fan 'e doeloantsjuttingen op *út dy't* der de basis fan foarmje. Doeloantsjuttingen op *út* tsjutte net in ôffrede plak of krite oan, mar in rjuchting (ferl. Zwarts 2010a,b,c). Rjuchtingen haw ik dêrby opfette as net-ôffrede plakken/kriten dy't foar har defynysje ôfhinklik binne fan in *point of view*.

It is de rjuchting yn doeloantsjuttingen op *út dy't* yn 'e *út wei*-konstruksje eksplisyt omkeard wurdt. It feit dat yn 'e *út wei*-konstruksje in doeloantsjutting ynbêde is yn in boarneoantsjutting en dat doel- en boarneoantsjuttingen ynbêde wêze kinne yn rûteoantsjuttingen mei *oer* (*nei it easten oer*, *fan 'e mar oer*) jout stipe oan it idee dat der in (universele) hiërargy $\text{PLAK} < \text{DOEL} < \text{BOARNE} < \text{RÛTE}$ bestiet (ferl. Pantcheva 2010a,b). Oft dy hiërargy yn 'e syntaktyske struktuer fan 'e ferhâldingswurdkloft bebakt sit of dat it om in konseptueel-semantyske hiërargy giet, sil neier taalferlykjend ûndersyk útwize moatte.

Fach Friesische Philologie
Christian-Albrechts-Universität
Kiel

LITERATUER

- Beliën, Maaïke (2006), 'Uit: meer plaats dan pad', *Voortgang, Jaarboek voor de Neerlandistiek* 24, 25-35.
- Beliën, Maaïke (2008), *Constructions, constraints, and construal: Adpositions in Dutch*. Diss. Amsterdam, LOT, Utrecht.
- Blake, Barry J. (2001²), *Case*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Boekenoogen (1897), *De Zaausche Volkstaal. Bijdrage tot de kennis van den woordenschat in Noord-Holland*. Sijthoff, Leiden.

- Bree, Cor van (2006), 'Adpositions in the Dutch linguistic area', yn: Agris Timuška et al. (bes.), *Proceedings of the 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists*, Riga, July 28 - August 2, 2000. Riga.
- Broekhuis, Hans (2002), *Adpositions and adpositional phrases*. Modern Grammar of Dutch, occasional papers 3. University of Tilburg.
- Claessen, Charlie & Joost Zwarts (2010), 'On the Dutch directional particle *heen*', in: Jacqueline van Kampen & Rick Nouwen (bes.), *Linguistics in the Netherlands 2010*. Benjamins, Amsterdam /Philadelphia, 29-41.
- Dikken, Marcel den (2010), 'On the functional structure of locative and directional PPs', yn: Guglielmo Cinque & Luigi Rizzi (bes.), *Mapping spatial PPs. The cartography of syntactic structures, vol 6*. Oxford University Press, Oxford/New York.
- Ebert, Karen H. (1980), 'Orts- und Richtungsangaben im Fering', yn: Niels Danielsen et al. (bes.): *Fraserstudier*, 4 foredrag holdt ved Friserdagen i Odense 7. maj 1979. Odense Universitetsforlag, Odense, 56-75.
- Fillmore, Charles J. (1966), 'Deictic categories in the semantics of *come*', *Foundations of Language* 2, 219-227.
- Fillmore, Charles, J. (1997), *Lectures on Deixis*. CSLI Publications, Stanford, Calif.
- Gehrke, Berit (2007), 'On directional readings of locative prepositions', yn: Sylvia Blaho, Luis Vicente & Erik Schoorlemmer, *Proceedings of Console XIV*, 99-120.
- Helmantel, Marjon (2002), *Interactions in the Dutch adpositional domain*. Diss. Leiden, LOT, Utrecht.
- Hjelmslev, Louis (1935), *La catégorie des cas. Étude de grammaire générale. Première partie*. Aarhus/København: Universitetsforlaget/Reitzel. (= Acta Jutlandica. Aarsskrift for Aarhus universitet. 7.1)
- Hjelmslev, Louis (1937), *La catégorie des cas. Étude de grammaire générale. Deuxième partie*. København: Universitetsforlaget i Aarhus/Levin & Mungsgaard. (= Acta Jutlandica. Aarsskrift for Aarhus universitet. 9.2)
- Hoekstra, Eric (2003), 'Taalgenoat en taalgeniet 38: *De Swolster kant út wei*', yn: *Friesch Dagblad* (15-03-2003).
- Hoekstra, Jarich (1986), 'Taalsnipels 14: *Kom fan dat dak ôf!*', yn: *Friesch Dagblad* (20-12-1986).
- Hoekstra, Jarich (2011), '*The Path is the Goal*. On the goal postposition *út* in Modern West Frisian', yn: Marion Elenbaas & Rick Nouwen (bes.), *Linguistics in the Netherlands 2011*. Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 38-49.

- Jackendoff, Ray (1983), *Semantics and Cognition*. The MIT Press, Cambridge, MA.
- Kiparsky, Paul (1973), ‘Elsewhere’ in phonology’, yn: Stephen R. Anderson & Paul Kiparsky (bes.), *A Festschrift for Morris Halle*. Holt, Rinehart and Winston, New York, 93-106.
- Kolleksje Jaarsma = In samling fan folksferhalen sammele fan Dam Jaarsma (1914-1991), Meertens Instituut, Amsterdam. (<http://www.verhalenbank.nl>)
- Koopman, Hilda (2010), ‘Prepositions, postpositions, circumpositions, and particles’, yn: Guglielmo Cinque & Luigi Rizzi (bes.), *Mapping spatial PPs. The cartography of syntactic structures, vol 6*. Oxford University Press, Oxford/New York.
- Koster, Jan (1987), *Domains and Dynasties. The Radical Autonomy of Syntax*. Foris Publications, Dordrecht.
- Kutscher, Silvia (2010), ‘When ‘towards’ means ‘away from’: the case of directional-ablative syncretism in the Ardeşen variety of Laz (South-Caucasian)’, *Sprachtypologie und Universalienforschung* 63, 252-271.
- Lakusta, Laura & Barbara Landau (2005), ‘Starting at the end: the importance of goals in spatial language’, *Cognition* 96, 1-33.
- Luif, Jan (2000), ‘De betekenis van adposities in plaats- en richtingsbepalingen: Een verkenning’, yn: Hans den Besten, Els Elffers & Jan Luif (bes.), *Samengevoegde woorden*. Leerstoelgroep Nederlandse Taalkunde, Universiteit van Amsterdam, 181-192.
- Pannekeet, Jan (1984), *Westfries Woordenboek*. Stichting Uitgeverij Noord-Holland, Wormerveer.
- Pantcheva, Marina (2010a), ‘Directional expressions cross-linguistically: Nanosyntax and lexicalization’, *Nordlyd: Tromsø Working Papers on Language and Linguistics* 36, 7-39.
- Pantcheva, Marina (2010b), ‘The syntactic structure of Locations, Goals, and Sources’, *Linguistics* 48, 1043-1081.
- Popkema, Jan (1987), ‘Inkelde opmerkings oer Fryske en Nederlânske syntaksis’, yn: Siebren Dyk & Jarich Hoekstra (bes.), *Ta de Fryske syntaxis*. Fryske Akademy, Ljouwert, 46-56.
- Popkema, Jan (2006), *Grammatica Fries. De regels van het Fries*. Het Spectrum, Utrecht.
- Regier, Terry & Mingyu Zheng (2007), ‘Attention to endpoints: a cross-linguistic constraint on spatial meaning’, *Cognitive Science* 31, 705-719.

- Riemsdijk, Henk van & Riny Huijbregts (2001), 'Location and Locality', yn: Marc van Oostendorp & Elena Anagnostopoulou (bes.), *Progress in Grammar*. Roccade, Utrecht/Meertens Instituut, Amsterdam, 1-23.
- Svenonius, Peter (2010), 'Spatial P in English', yn: Guglielmo Cinque & Luigi Rizzi (bes.), *Mapping spatial PPs. The cartography of syntactic structures, vol 6*. Oxford University Press, Oxford/New York.
- Talmy, Leonard (1983), 'How language structures space', yn: Herbert Pick & Linda Acredolo (bes.), *Spatial Orientation: Theory, Research, and Application*. Plenum Press, New York, 225-282.
- Tamminga, Douwe A. (1973), 'Kom mar ris del', yn: *Op 'e Taelhelling II. Losse trochsneden fan Frysk taellibben*, Osinga, Boalsert, 132-135.
- Tiersma, Pieter Meijes (1999²), *Frisian Reference Grammar*. Fryske Akademy, Ljouwert.
- WFT = *Wurdboek fan de Fryske taal/Woordenboek van de Friese taal*. Fryske Akademy, Ljouwert (1984–2011).
- WNT = M. de Vries, L.A. te Winkel et al., *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. I-XXIX. M. Nijhoff/A.W. Sijthoff ensfh., 's-Gravenhage/Leiden ensfh. (1882-1998).
- Zwarts, Joost (1995), 'Lexical and functional direction in Dutch', yn: Marcel den Dikken & Kees Hengeveld (bes.), *Linguistics in the Netherlands 1995*. Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 227-238.
- Zwarts, Joost (2005), 'Prepositional aspect and the algebra of paths', *Linguistics and Philosophy* 28, 739-779.
- Zwarts, Joost (2010a), On virtual grounds: Cardinal directions in prepositional phrases. Ms. University of Utrecht.
- Zwarts, Joost (2010b), On virtual grounds: Directions and durations as objects of prepositions. Ms. University of Utrecht.
- Zwarts, Joost (2010c), The semantics of cardinal directions in English. Ms. University of Utrecht.
- Zwarts, Joost & Yoad Winter (2000), 'Vector space semantics', *Journal of Logic, Language and Information* 9, 171-213.